

Tijdschrift voor Verkondiging

IS EEN UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE EN VLAAMSE PROVINCIE
VAN DE ORDE DER MINDERBROEDERS FRANCISCANEN

NUMMER 6 – 83STE JAARGANG 2011 – NOVEMBER/DECEMBER

1 november 2011 – *Allerheiligen*

inleiding J. Beckers, *preekvoorbeeld* N. Kok

2 november 2011 – *Allerzielen*

inleiding H. Berflo, *preekvoorbeeld* E. Keller-Hoonhout

6 november 2011 – *Tweëndertigste zondag door het jaar*

inleiding H. Bloem, *preekvoorbeeld* P. van Beurden

13 november 2011 – *Drieëndertigste zondag door het jaar*

inleiding H. Janssen OFM, *preekvoorbeeld* P. Verheijen

20 november 2011 – *Christus Koning*

inleiding H. Hoet, *preekvoorbeeld* B. van Laer

27 november 2011 – *Eerste zondag van de Advent*

inleiding L. van den Boogaard, *preekvoorbeeld* A. Blommerde

4 december 2011 – *Tweede zondag van de Advent*

inleiding K. Verdegaal, *preekvoorbeeld* H. Boerkamp

11 december 2011 – *Derde zondag van de Advent*

inleiding M. Brinkhuis, *preekvoorbeeld* V. Bulthuis

18 december 2011 – *Vierde zondag van de Advent*

inleiding S. Lamberigts, *preekvoorbeeld* J. van den Eijnden OFM

24 december 2011 – *Kerstnacht*

inleiding E. Ottenheijm, *preekvoorbeeld* E. Henau

25 december 2011 – *Kerstdag*

inleiding A. van Wieringen, *preekvoorbeeld* F. Gerritsma OFM

Homiletische hulplijnen – Klaas Touwen

Besproken perikopen in de 83^e jaargang (2011)

1 november 2011
Allerheiligen

Lezingen: Apok. 7,2-4.9-14; Ps. 24; 1 Joh. 3,1-3; Mat. 5,1-12a (A-jaar)

Inleiding

De lezingen voor dit feest zijn thematisch heel mooi bij elkaar gezocht. In hun volgorde vormen ze een soort van omgekeerde spanningsboog. Van het zogenaamde *eschaton* naar het concrete hier en nu. Van de extreme situatie die ons wordt onthuld – en waarin het er in zijn uiterste consequentie op aan komt: alles of niets –, naar het directe hier en nu, waarin dat wat er van ons gevraagd wordt door iedereen gerealiseerd kan worden. Dat betekent ondermeer dat het *eschaton*, dat doorgaans buiten dit aardse of aan het einde van dit aardse geprojecteerd wordt, helemaal niet zo ver van ons af staat als ons vaak wordt voorgehouden. Want het allerheiligste komt binnen het bereik van het alledaagse en alle heiligen zijn te herkennen in mensen van hier en nu, in u en in mij.

Deze spanningsboog en de ontwikkeling van deze thematiek zijn heel mooi te volgen aan de hand van een aantal sleutelwoorden. Dat zijn de reeksen wit wassen/rein van handen/zuiver van hart; dienstknechten/het geslacht dat zich richt tot God/kinderen van God; staan voor Gods troon/in Gods heiligdom; het aanschijn zoeken/zien van God en de reeks opklimmen naar de hemel, respectievelijk het beklimmen van de berg.

Apokalyps 7,2-4.9-14

Het is aan te bevelen, minstens in de eigen voorbereiding, dit hoofdstuk helemaal te lezen. Dan wordt namelijk duidelijk dat we te maken hebben met een cruciaal moment in Openbaring. De ik-figuur in het boek is immers, na het schrijven aan de zeven gemeenten, opgeklimmen naar de hemel om daar te gaan zien wat er ‘geschieden moet’ (Apok. 4,1-3). Dan breekt het moment aan waarop vier engelen aan de vier hoeken der aarde de vier winden vasthouden, om te voorkomen dat de aarde, de zee en de bomen schade toegebracht wordt (Apok. 7,1-3). Dat is het moment dat voorafgaat aan het openen van het zevende zegel van de boekrol, die de ik-figuur omvat ziet in de rechterhand van ‘Hem, die op de troon zit’ (vgl. Apok. 5,1; 8,1).

Dit is ook het moment, waarop de knechten van God zelf met een zegel op hun voorhoofd getekend worden (Apok. 7,3v; feitelijk is dit het zevende zegel!): honderdvierenveertigduizend ‘verzegelden’ uit alle stammen van de kinderen van Israël (Apok. 7,4-8). En in hun gevolg verzamelt zich een grote schare uit alle volken, natiën en talen, die gekleed is in witte gewaden, met palmtakken in de hand (Apok. 7,9). Staande voor de troon en voor het Lam roepen zij uit: ‘De verlossing is van onze God, die op de troon gezeten is, en van het Lam’ (KBS vertaalt *sotèria*: ‘verlossing’/‘redding’ hier ten onrechte met ‘overwinning’). En vervolgens heffen al de engelen en de vier dieren een lofzang aan, samen met de reeds eerder verzamelde oudsten, die eveneens gekleed zijn in witte klederen (Apok. 7,11v; vgl. Apok. 4,4-12!). Dan volgt er een korte, quasi retorische dialoog tussen een van de oudsten en de ik-figuur (Apok. 7,13-17).

Het lectionarium eindigt bij vers 14. Ook hier verdient het aanbeveling de aansluitende verzen tot het einde van het hoofdstuk mee te lezen. Want in deze verzen krijgen we zicht op de herkomst van degenen die gekleed zijn in witte gewaden. Ze komen uit de grote verdrukking en zij hebben hun gewaden gewassen en wit gemaakt in het bloed van het Lam. Daarom staan zij als verlost en voor de troon, om God dag en nacht in zijn tempel te vereren. En God zelf zal zijn tent over hen uitspreiden (Apok. 7,15). Zij zullen geen honger en dorst

meer lijden, de zon zal niet op hen vallen, noch de hitte, want het Lam ‘zal hen weiden en voeren naar waterbronnen des levens; en God zal alle tranen van hun ogen afwissen’ (Apok. 7,16v). Dát is het uiteindelijke perspectief!

We horen hier het ene psalmwoord door het andere heen klinken, kunstig vervlochten met citaten uit Jesaja en Ezechiël (vgl. Ps. 121,6; Jes. 49,10; Ps. 91,5v; Ps. 23,1v; Ezech. 34,23; Jes. 25,8).

Er zijn nog meer verwijzingen, ook naar andere delen uit de Schrift. We zien motieven die nadrukkelijk verwijzen naar het boek Exodus, naar de Uittocht uit het Land der Verdrukking (de woordelijke betekenis van het Hebreeuwse Mitsraïm, dat wij nogal obligaat vertalen met Egypte). De context bij uitstek van Verlossing! Ook het beeld van de tent die God zal uitspreiden wordt aan Exodus ontleend (vgl. Ex. 33,7-11). Het meest uitgesproken in zijn verwijzing is natuurlijk ‘het bloed van het Lam’. In Exodus 12 vinden we de instructie om met het bloed van het Lam de deurposten te bestrijken: ‘En het bloed zal u dienen als een teken aan de huizen waar gij zijt, en wanneer Ik het bloed zie, dan ga Ik u voorbij’ (Ex.12,13; ‘voorbijgaan’ als woordelijke betekenis van Pesach/Pasen). Bloed bewerkt verzoening, want ‘de ziel van het vlees is in het bloed’ (vgl. Lev. 17,11; Ex. 24,8). En natuurlijk klinkt hier, in het beeld van het wit wassen ook de bekende boetepsalm door: ‘Ontzondig mij met hysop, dan ben ik rein, was mij, dan ben ik witter dan sneeuw’ (Ps. 51,9).

Dan is er de thematiek van de Knechten, ontleend aan de profetieën van Jesaja. Zij zijn de nazaten van de Knecht van JHWH, het heilig zaad dat uit de tronk van Jesse verwekt is (Jes. 65! vgl. Jes. 4,2-6; 6,13; 53,2.10; 54,17). In hen worden alle stammen van Israël gerechtvaardigd. En het heil gaat op over alle volken en natiën als de rijzende dageraad (vgl. Jes. 8,23–9,6; Jes. 56,6-8! vgl. Apok. 22,16v).

Verder is er nog de eigenaardige positie die de ik-figuur inneemt. Bedoeld in het boek Openbaring is Johannes, ‘uw (!) broeder en deelgenoot in de verdrukking en in het Koninkrijk en in de volharding in Jezus’ (Apok. 1,9). Hij krijgt de opdracht de zeven gemeenten te schrijven (vgl. Apok. 1,19–2,22). Hij wordt er ook getuige van, hoe het verzegelde boek door het Lam geopend wordt, zegel voor zegel (Apok. 5–9). En hij wordt door een van de oudsten geïnstrueerd over de herkomst van degenen die gekleed zijn in de witte gewaden, en over hun bestemming (Apok. 7,13-17). Hij is ook degene die de opdracht krijgt het boek, wanneer het volledig geopend is, op te eten. Zo wordt deze ik-figuur stapsgewijs geplaatst in de lijn van de profeten Jesaja en Ezechiël (vgl. Jes. 8,16vv; Ezech. 2,8–3,3; Ps. 19,9; Ps. 40,8v).

Omdat de naam van Johannes alleen aan het begin van het boek wordt genoemd, kan de ik-figuur ook gaan fungeren als identificatiemodel. Dat werkt des te sterker als we Openbaring als één doorlopend geheel lezen en we ons laten meenemen in de ontwikkeling van deze ik-figuur. Dan ontstaat er ook ruimte voor vragen aan onszelf. Maken wij ons ‘de boekrol’ ook zo eigen, dat we hem ‘belichamen’? Hoe volhardend zijn wij ‘in Jezus’? Delen ook wij daadwerkelijk ‘in de verdrukking’ waar Johannes onder te lijden heeft? En mogen we, naarmate we delen in ‘de verdrukking’ ook delen in het perspectief van ‘de verlossing’?

1 Johannes 3,1-3

Alle voorafgaande thema’s worden in deze lezing uit de eerste brief van Johannes verdicht en toegespitst. Is er in de Openbaring van Johannes sprake van knechten, hier worden ‘wij kinderen van God genoemd’ (1 Joh. 3,1-2; vgl. Joh. 1,12). Maar wat wij uiteindelijk zullen zijn is nog niet geopenbaard. Want dat loopt parallel met de openbaring van God zelf (1 Joh. 3,2). En in die zin ligt het ‘nog-niet’ uit het boek Openbaring met recht nog in het verschiet. Want dan zal blijken dat wij aan God zelf gelijk zullen zijn. Dan zullen wij immers zijn, zoals wij vanaf den beginne bedoeld zijn: ‘Geschapen naar zijn beeld en gelijkenis; naar Gods beeld schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen’ (Gen. 1,27). En ieder die ‘deze hoop op Hem

heeft, reinigt zich, gelijk Hij rein is' (1 Joh. 3,3; zo NBG, overeenkomstig het Grieks). Ook hier zien we weer het thema van de reinheid (vgl. Ps. 24,3v en Apok. 7,14).

Matteüs 5,1-12a

Heel het visioen uit het boek Openbaring vinden we hier als het ware weerspiegeld aan het begin van de Bergrede. Bij het zien van de menigte gaat Jezus vóór, de berg op en nadat hij is gaan zitten, komen de leerlingen bij hem (Mat. 5,1). We herkennen de menigte, het opklimmen en het zitten en de hemel uit Openbaring, met zijn parallel van de berg uit de psalm. En ook de leerlingen kunnen gevoeglijk beschouwd worden als de representanten van de twaalf stammen van Israël, zoals wij die aantreffen in Openbaring. Alleen de entourage is minder eschatologisch, meer concreet en hier en nu. Want elke zaligspreking is van een verrassende eenvoud en helderheid en zeer rechtstreeks. En natuurlijk herkennen we direct de zuiveren van hart. Zij zullen God zien, ja zelfs kinderen van God genoemd worden (vgl. 1 Joh. 3,1v; Ps. 24,6; Apok. 7,9v).

Het zijn de gelouterden, die de grote verdrukking doorstaan en zich kunnen scharen in de rij van de profeten die vóór hen vervolgd zijn (Mat. 5,12b; jammer dat het lectionarium deze passage eindigt bij vers 12a. Het gaat toch immers om allerheiligen!). Zij, de vervolgd en de gelouterden, dragen de verdrukking om zijnentwille (Mat. 5,11).

Dat brengt ons weer terug bij Johannes aan het begin van zijn Openbaring. Was hij niet onze 'broeder en deelgenoot in de verdrukking en in het Koninkrijk en de volharding in Jezus' (Apok. 1,9)? En nodigt hij ons niet uit, ook die ontwikkeling door te maken en ook daadwerkelijk te delen 'in de verdrukking'? Ingaan op zijn uitnodiging betekent dat we ook mogen delen in het perspectief van de verlossing. Dan behoort ook óns het Rijk der hemelen! Dan zullen we getroost worden en het land bezitten en kinderen van God genoemd worden. En dan zijn die nieuwe hemel en die nieuwe aarde werkelijk compleet! (Mat. 5,4.5.10; vgl. Apok. 7,16v; Jes. 25,8; vgl. Apok. 21,1-7).

Literatuur

Jan Willem van Henten, 'De Openbaring van Johannes', in Jan Fokkelman en Wim Weren (red.), *De Bijbel Literair*, Zoetermeer 2003.

Peter Schmidt, *Ongehoord, Christen zijn volgens de Bergrede*, Leuven 2009.

Preekvoorbeeld

De Drentse zanger Daniel Lohues zingt op zijn laatste cd *Hout Moet* het lied: 'Bij de hemel in de rij'.

Hij neemt de luisteraar mee met een godsdienstig motief uit zijn katholieke jeugdijaren maar zingt vooral over mensen, mensen die goed doen omdat ze niet anders kunnen. Die goed zijn, al staan zij daar zelf niet bij stil. Ze zien wat een ander nodig heeft. Er zit geen kwaad in hen. Onopvallend sluiten zij zich aan achter in de rij bij de hemel, zoals zij heel hun leven gewend zijn geweest te doen. Maar... zonder gemor over voorkruipen, mogen juist zij voorgaan!

De lezing uit het boek Openbaring geeft ons de kans alvast eens langs die rij bij de hemel te lopen. Het geeft ons een inkijk in de selectie aan de poort. Die lezing neemt ons mee naar de hemel, maar houdt ons, zeker in het licht van de zaligsprekingen van Jezus, tegelijk op aarde. We wonen een hemelse liturgie bij en staan tegelijk aan de voet van de berg die Jezus is opgegaan. We kunnen ons aansluiten bij de mensen die rond de troon van de Allerhoogste

staan, maar zijn tegelijk bij de mensen op aarde met hun verdriet en pijn, altijd hongerend, met al hun angsten en onvrede.

Bij de hemel in de rij. Waar moeten wij ons zelf plaatsen?

De sfeer van de eerste lezing is die van dreigende rampspoed. Het gaat tekeer op aarde. Hemelse brandweer- en ambulancekrachten vliegen uit om te redden wat ze kunnen. Engelen houden de winden in bedwang die uit alle hoeken van de aarde verwoestend kunnen uithalen. In hun waaien klinkt de woede over onrecht. Zij zullen alles en allen wegvagen. Of toch... niet allen. Er zijn mensen die een stempel op hun voorhoofd krijgen, uit alle stammen van Israël. Zij zijn duidelijk herkenbaar en worden gespaard, zoals eens de engel des doods voorbijging aan de met bloed besmeurde deurposten, vlak voordat Israël wegtrok uit Egypte. De redding is ook wereldwijd. Uit alle volkeren zijn er mensen, ontelbaar veel, gekleed in witte gewaden en gewassen in het bloed van het lam. Zij dragen palmtakken. Zij allen zullen veilig zijn. Hij die op de troon is gezeten zal een tent over hen heen spreiden. Ze zullen nooit meer honger of dorst lijden, geen zonnesteek of woestijngloed zal hen meer treffen. Het Lam in het midden van de troon zal hen weiden, en voeren naar de waterbronnen van het leven. God zal alle tranen van hun ogen afwissen. De ellende is voorbij.

Als je goed kijkt, daar bij dat 'hemelse *high-society*-gebeuren', zie je de wereld omgekeerd. Geen gekroonde hoofden en jetset, geen mensen die dagelijks het nieuws halen omdat zij het gemaakt hebben in onze wereld. Het is hetzelfde slag mensen als die bij Jezus staan aan de voet van de berg. Onbegrijpelijk voor de wereld van het grote geld, van macht en aanzien, de wereld waarnaar we opkijken omdat het als een sprookje is, zijn het mensen zonder 'bling bling'. Wat koop je er immers voor als je arm van geest bent, een zacht gemoed hebt, een warm hart, een onstilbaar verlangen naar recht en vrede, en in het verdomhoekje wordt geschopt?

Zij worden gezien, worden zalig verklaard en gelukkig geprezen.

Johannes schildert ogenschijnlijk het einde van de wereld, maar schildert vooral het einde van een wereld van onrecht, een wereld die slachtoffers eist. Het goede nieuws is: de reddingsactie is begonnen. Daarbij gaat het om het bewaren en behoeden van kwetsbaar leven. Het gaat om de aarde en de hemel nieuw. Het gaat om nieuwe mensen, mensen die helemaal gaaf worden, zoals de psalm dat bezingt: 'mensen die rein zijn van handen en zuiver van hart, die hun zinnen niet zetten op wat kwaad is'.

Ze zijn zo goed als God.

Het is de omgekeerde wereld. De wereld binnenste buiten. Het is alsof je niet meer kunt weten wat droom is of werkelijkheid. Die hemelse droomwereld van Johannes is meer een echte wereld dan de aardse werkelijkheid waarin veel mensen niet meetellen. Daar zijn zij buitengesloten. En toch... zij zijn meer dan slachtoffer. Zij hebben iets in zichzelf bewaard wat je als mens niet mag opgeven, mens te zijn naar het beeld dat God zich van mensen had gemaakt. Zij zijn in de wereld zelf een reddende engel. Juist zij zijn welkom in de hemel.

Zo'n engel die altijd voor iedereen klaarstaat, in de nacht nog in de weer. Een engel van een mens die oude mensen begeleidt naar de dood, collecte loopt, geen kwaad zegt, en inspringt bij alle nood. Zo'n engel die zich niet opdringt.

Of iemand die, als een Franciscus met een klein gebaar zorg heeft voor ieder dier, en ook nog een kaarsje brandt bij Franciscus' beeld.

Zulke mensen hoeven niet in de rij te wachten voor de hemelpoort. Als zo iemand aankomt bij de hemelpoort, mag die iedereen voorbij die daar wel moeten wachten, bij de hemel in de rij.

Dat is een sympathieke gedachte, die helemaal overeenstemt met wat wij vandaag horen. We mogen de heiligen herkennen in gewone mensen, in mensen die goed doen al staan ze niet op een heiligenkalender.

Jo Beckers, *inleiding*

Nico Kok, *preekvoorbeeld*

2 november 2011
Allerzielen

Lezingen: Jes. 25,6a.7-9; Ps. 23; Apok. 21,1-5a.6b-7; Luc. 23,44-46.50.52-53; 24,1-6a (A-jaar)

Inleiding

In de week waarin ik deze bijdrage voorbereidde, stond in dagblad *Trouw* een artikel over de ontwikkeling van rouwadvertenties. Met name het aantal Bijbelteksten daarin zou afnemen, ten bate van andere soorten teksten. De kroon spande wel een tekst waarin de nabestaanden hoopten en wensten ‘met Pa en Ma in de hemel weer ontbijtkoek te zullen eten’. Twee dagen later reageerde iemand die ooit hierover ook onderzoek gedaan had. Hij constateerde wel een verschuiving, maar een andere. Het aantal teksten dat getuigde van geloof in hemel en opstanding nam af, maar tegelijk verdubbelde het aantal teksten dat getuigde van toevertrouwing aan God. Volgens deze schrijver ‘nemen hedendaagse mensen afstand van eeuwenoude, concrete voorstellingen dat er na de dood een nieuw leven is, bij God, in zijn huis met vele woningen, zonder pijn en zonder verdriet. In plaats daarvan groeit de overtuiging dat leven na de dood het voorstellingsvermogen van mensen te boven gaat. Mensen laten de manier van eeuwig leven aan God over en vertrouwen zich ook daarin aan Hem toe.’ Dat roept een paar problemen op voor de prediking, zeker met *Allerzielen*, als je door de Schriften nog laat gezeggen.

Jesaja 25,6a.7-9

De eerste lezing spreekt over een feestmaal dat de Heer zal aanrichten op de tempelberg Sion. Deze tekst is een onderdeel van de zogenoemde Apocalyps van Jesaja. Deze beslaat de hoofdstukken 24 tot en met 27. Deze worden wel tot de jongste delen van het boek Jesaja beschouwd, dus van een latere generatie dan de profeet zelf. In hoofdstuk 24 is er sprake van de verwoesting van de aarde door de Heer, vervloeking en de verwoesting van de stad Babylon (?) of Samaria, en ‘de sluizen van de hemel worden opengezet’ als in de dagen van Noach. Maar op de berg Sion is de redding voor de getrouwen. Hier wordt een feestmaal aangericht. Het vers 6b, waarin sprake is van heerlijk eten en feestelijk drinken, wordt er in de weergave van het lectionarium echter uit gelaten. Dat is wel anders dan ontbijtkoek.

De liturgie kiest dus deze tekst los van de historische situatie waar deze geproduceerd is. Het gaat nu meer om de messiaanse verwachting die eruit spreekt. De verwachting dat JHWH regeert boven de politieke en militaire machthebbers van elke tijd. En daarin zitten drie aspecten. Ten eerste: gered worden uit de macht van de vijanden is presentie van de Heer, met vreugde en feest tot gevolg. Dit roept de transcendentie op van de Dood als ervijand van de mensheid, die als een rouw-sluier over alle volken ligt. Deze vijand wordt ook verslagen door JHWH. Dat is het tweede aspect. Dit geeft dan, ten derde, vreugde bij de gelovigen en bevestiging in hun vertrouwen op hun God.

Openbaring 21,1-5a.6b-7

De tweede lezing uit Openbaring sluit hier direct op aan. Zowel in de positie van het hoofdstuk als in de keuze van de beelden. Hoofdstuk 21 en 22 beloven ook een heilzaam slot na een hele serie rampen die de aarde en de kosmos als geheel zullen treffen. Dan komt er een nieuwe aarde en een nieuwe hemelkoepel, en de zee – symbool van de dood – is niet meer. In het mystieke visioen dat via Johannes geboden wordt, staat weer Jeruzalem model voor de nieuwe stad van God die uit de hemel neerdaalt. Heel deze stad geldt als ‘verblijf’ van de

Heer. Hij geldt als Immanuel, en het volk is niet maar gewoon volk, maar ‘volk van God’. Ook het beeld van het wegdoen van het verdriet en het afwissen van de tranen is overgenomen uit Jesaja. De Heer openbaart zich dan als Oorsprong en Voltooiing van de cyclus van de geschiedenis. Als je hiernaar verlangt – hiernaar dorst hebt –, kun je gratis levenswater krijgen van de Heer. Ook al een citaat uit het boek Jesaja (55,1) met toespeling op een woord van Jezus volgens Johannes 4,10.14 en 7,37. De liturgische perikoop houdt op met vers 7.

Vers 8 wordt niet gelezen. Het gaat daar over de ‘poel die brandt van zwavel en vuur’ (= de hel), die bestemd is voor de zondaars, waarvan er 8 categorieën worden genoemd. Zo komt ook het begrip ‘tweede dood’ niet in beeld. In het Bijbelse denken is er na de lijfelijke dood een periode totdat het Laatste Gericht komt waarbij alle doden zullen opstaan en zullen worden geoordeeld op grond van hun daden (Mar. 13,24-27; Openb. 20,11-15). Pas dan volgt eeuwig leven of eeuwige dood (= tweede dood). De liturgie kiest er voor om de heilspellende boodschap te verkondigen, en niet de dreiging met hel en verdoemenis uit te werken. Tegelijk ligt hier nog een ander probleem voor de verkondiging. De rouwadvertenties en uitvaarten spreken over de overledenen vaak alsof ze direct opgenomen zijn bij God of Jezus in de hemel, hoe je je die ook voorstelt. Bidden voor de overledenen en hun eeuwige rust, is niet meer dat ze nog mogen overgaan naar de hemel vanuit een louteringsplek. Het is nu veel meer bidden om voorspraak geworden, voor de nabestaanden, die wachten op hereniging. Niet zo burgerlijk met ‘ontbijtkoek’ maar wel met vertrouwen op Gods Liefde waarin ze zijn opgenomen. Abstracte woorden, eerder dan concrete beelden van feestmalen en verfijnde dranken, al zijn deze laatste nog zo Bijbels.

Lucas 23,44-46.50.52-53; 24,1-6a

De Evangelielezing is specifiek geknipt en geschaafd voor deze Allerzielendag. Voor de helft uit hoofdstuk 23, over het sterven van Jezus en zijn begrafenis en de andere helft uit hoofdstuk 24, de halve verkondiging van de hemelse bodes aan de vrouwen bij het graf. Deze perikoop belicht als het ware wat in Jesaja verwacht en in Openbaring beloofd wordt. De Heer zal de Dood overwinnen en vernietigen als de ervijand van de mensheid. Lucas heeft in het lijdensverhaal de vraag van Jezus: ‘Mijn God, mijn God, waarom hebt u mij verlaten?’ weggelaten en vervangen door een gebed van overgave en vertrouwen: ‘Vader, in uw handen vertrouw ik mijn geest’. Dit vertrouwen dat Jezus heel zijn leven heeft gehad, heeft hij gehouden, ten einde toe. En als hij begraven wordt door de rechtvaardige Jozef van Arimatea – die volgens Lucas 23,52 ook niet had ingestemd met de raad – wordt de sabbatsrust in acht genomen. Bij het bezoek van de vrouwen om Jezus’ stoffelijk overschot te verzorgen voor een nette begrafenis, worden ze verrast door het open graf. Plots zijn er twee mannen in stralend witte kleding – kenmerk van hemelse boodschappers – die vragen: ‘Wat zoek je de levende bij de doden? Hij is niet hier. Hij is ten leven gewekt.’

Met deze woorden houdt de lezing op. Het is de grondslag voor het vieren van Allerzielen. Jezus heeft als eerste zijn vertrouwen in God als zijn Vader aan wie hij zijn leven en sterven toevertrouwt, ‘beloond’ gezien. Hij is de Levende, opgewekt ten leven. In een *passivum divinum* wordt hier Gods activiteit weergegeven. Gered worden uit de macht van de vijand is presentie van JHWH. Jezus de Levende moet dus niet tussen de doden, op het kerkhof gezocht worden, maar tussen de levenden, zijn leerlingen, zijn navolgers. Hij verzamelt zijn volk, met zijn Geest is hij present en voorkomt dat zijn leerlingen en navolgers in de ‘tweede dood’ vallen. Hij wordt daarom ook door Lucas de ‘Leidsman ten leven’ genoemd (Hand 3,15). En zo geldt ook voor de leerling: Presentie van de Heer is gered worden uit de macht van de dood. En waar de Heer present is, is de eeuwigheid begonnen.

Preekvoorbeeld

Het wiel van de zielsverhuizingen
De fontein van de eeuwige jeugd
Het hellevuur
De vlakten der vergetelheid
De poel des verderfs
De zeven zaligheden
Het paradijs

Deze plaatsen in het hiernamaals kun je allemaal vinden op de prachtige kaarten uit de *Atlas van het Hiernamaals*, die in 2010 verscheen. De mensen in het Oude Griekenland, de hindoes, de Germanen, maar ook de christenen in verschillende tijden hadden en hebben zo hun eigen gedachten over hoe het eruit zou zien als we de grens van de dood gepasseerd zouden zijn.

Wij noemen die plek ‘de hemel’, de plek waar onze doden heen gaan en waar God naar ons uitzielt als een Vader op de uitkijk, om zijn verloren zoon of dochter in de armen te sluiten.

Toch dicht Huub Oosterhuis ‘En niemand die de dood is ingegaan, keerde ooit terug, om ons van U te groeten.’ We weten het niet, hebben slechts een vermoeden.

Bij iedere uitvaart komt het wel ter sprake. U hebt misschien nog maar kort geleden dit gesprek moeten voeren. Wat dacht uw vader of moeder, uw partner, uw vriend of vriendin, je kind, als het gaat om het leven na de dood? Is er een hemel? En zo ja, hoe zou het daar dan zijn? En dan klinken er vaak aarzelend woorden als: Liefde, licht, geborgenheid. Thuiskomen, ontferming, vrede, en ja natuurlijk: hereniging met degenen die ons voorgingen.

Vandaag worden ons beelden uit de Schrift aangereikt. Beelden die de stormen van de tijd hebben doorstaan. Beelden die ons troost en hoop kunnen bieden. Want het went niet echt, een lege plaats in je midden. Het verlies van een dierbare. De grondtoon van je leven verandert door rouwen. Het kost tijd om aan die toon te wennen en de nieuw ontstane harmonie te waarderen. De woorden en beelden uit de lezingen van vandaag kunnen misschien een houvast bieden. Als je het visioen van Jesaja en het visioen uit het boek Openbaring in enkele woorden zou willen samenvatten, dan gaat het over: nergens meer gebrek aan hebben, je veilig voelen, alle verdriet verdwenen en volop getroost worden.

Psalm 23, ‘Mijn herder is de heer’, de psalm van deze dag, eindigt dan ook met de zinnen: ‘Overal komen geluk en genade, mij tegemoet, mijn leven lang, en altijd kom ik terug in het huis van de Heer tot in lengte van dagen...’

Dat is wat de Schrift ons schetst als het gaat over ons leven hier en nu, maar ook als het gaat over ons leven straks, over de grens van de dood heen. God die je altijd al vergezelt, die je al heeft gezien voor je werd geboren. Onze naam geschreven in de palm van zijn hand. God is er altijd. Hij is een God van mensen, levend of dood, zijn liefde voor ons blijft.

Jezus van Nazaret wist dit als geen ander. Geboren uit een vrouw, maar *made in heaven*. Mensenzoon. Gods zoon. In het Evangelie van Lucas zien we daar een sterke getuigenis van. Als het moment van zijn sterven aanbreekt zegt Jezus: ‘Vader, in uw handen beveel ik mijn Geest. Mijn leven is en ligt in jouw hand, ook nu. Ik heb jouw liefde geleefd, voorgeleefd. Ik

vertrouw me aan jou toe, ook en juist in dit moment waarop ik de marteldood sterf. Ik schenk mijn leven en mijn lijden aan jou. Ik vertrouw op jouw liefde, jouw eeuwige liefde...'

De mensen om Jezus heen hebben zijn liefde aan den lijve ervaren. We zien in alle ontmoetingen die Jezus heeft, nieuw leven oplichten. Nieuw zicht voor de blinde, nieuwe wegen voor de lamme, nieuwe ruimte voor de bezetene, een nieuwe gemeenschap voor de melaatsen, nieuwe verhoudingen voor degene die zondigden. Nieuw leven voor iedereen die vastgelopen is, verdrietig, ziek, in de rouw... Kortom, waar Jezus' liefde zichtbaar wordt, present is, kondigt zich nieuw leven aan.

Zijn leerlingen doen na zijn dood al heel snel de ervaring op dat, als ze zelf in Jezus' voetsporen treden en doen zoals hij, Jezus in hun midden aanwezig is. Hij is niet dood, hij leeft. Anders, maar niet minder aanwezig. Aanwezig als ze breken en delen: brood, aandacht, troost, liefde...

Je zou kunnen zeggen: waar Jezus present is, is leven. Daarom zeggen de twee mannen bij het graf: 'Waarom zoeken jullie de levende bij de doden? Hij is niet hier. Hij leeft. Jezus' liefde blijft. Gods liefde blijft. Nu en in de eeuwigheid.

Literatuur

Geïllustreerde Atlas van het Hiernamaals, Nieuw Amsterdam 2010.

Henk Berflo, *inleiding*

Ellie Keller-Hoonhout, *preekvoorbeeld*

6 november 2011

Tweëndertigste zondag door het jaar

Lezingen: Wijsh. 6,12-16; Ps. 63; 1 Tess. 4,13-(14)18; Mat. 25,1-13 (A-jaar)

Inleiding

Het kerkelijk jaar is bijna ten einde. En wanneer iets ten einde loopt, komen er vragen. De lezingen van deze zondag staan in het teken van zulke vragen. Over de vergankelijkheid en het einde van ons leven. Over: Hoe leef je als je weet dat je dood gaat? Wat betekent doodgaan voor een gelovige? En moet je maar lijdzaam afwachten, of kun je je voorbereiden? Deze vragen geven samenhang aan de Schriftlezingen van deze zondag.

Wijsheid

Hoofdstuk 6 van het boek Wijsheid begint met ‘Luister dus koningen’, en eindigt met ‘dan zult u koning zijn tot in eeuwigheid’. Het vizier is dus op grote, belangrijke mensen gericht. Panc Beentjes merkt in zijn commentaar op dat het begin van dit hoofdstuk in de tegenwoordige tijd staat en het einde naar de toekomst kijkt (*futurum*). Daarin, zegt hij, voel je de spanning die elk koningschap kenmerkt: altijd is er de dreiging dat ze ten val gebracht worden. De schrijver geeft nu aan de koningen die zich over deze politieke realiteit zorgen maken, zijn godsdienstig advies: zoekt de Wijsheid! Concreet houdt dat in: laat je in Gods geboden onderwijzen en houd je daaraan (v. 9-12). De schrijver maakt zijn advies nog extra aantrekkelijk door te zeggen dat het helemaal niet moeilijk is om de Wijsheid te vinden en te verwerven. Het enige wat je moet doen is je er echt op afstemmen. Er steeds attent op en ontvankelijk voor zijn. Doe je dat, dan komt zij vanzelf naar je toe. Dus concreet: houd van Wijsheid, zoek haar, verlang ernaar, sta er vroeg voor op, richt je gedachten erop, ook 's nachts (vv. 12-15). Door zo te doen, toon je je de Wijsheid waardig – en zal ze vanzelf je deel worden.

In sprookjes, sagen en mythen staan ‘koningen’ veelal model voor ‘de geslaagde mens’. In de liturgische context van een van de laatste zondagen van het kerkelijk jaar, is de regeringsperiode van een koning het leven van een mens. Van de mens die groots en meeslepend wil leven. Maar dat leven staat ook onder spanning van tijdelijkheid. Hoe kan zijn leven meer zijn dan een tijdelijke opvlieging? Wat geeft duurzaamheid, eeuwigheidswaarde aan zijn leven?

Matteüs 25,1-13 – Hoe te leven in de tijd ‘totdat Hij komt’?

De gelijkenis van de tien meisjes is de middelste van drie.

De eerste (24,45-51) thematiseert de waakzaamheid in het zicht van de eindtijd (zie het onverwachte en overrompelende van dag en uur), én de blijvende verantwoordelijkheid voor andere mensen, ook als de komst van de mensenzoon vertraging mocht oplopen. Twee knechten (Grieks: *doulos*-slaaf, accentueert de relatie tot de Heer) belichamen twee mogelijke houdingen: enerzijds een trouwe en verstandige en anderzijds een slechte knecht, die denkt ‘mijn Heer komt nog niet’, en aan alles denkt behalve aan de komst van zijn Heer.

De tweede gelijkenis (25,1-13) – over het Koninkrijk der hemelen – laat met het thema van de bruiloft meteen weten dat het om het eschatologisch aspect van het Koninkrijk gaat. Het ontvangstcomité gaat de bruidegom met lampen tegemoet: hij wordt dus verwacht! Dag en uur van zijn komst zijn sowieso onbekend (zie 24,36 ‘Maar wanneer die dag of dat uur

aanbreekt, weet niemand: de engelen in de hemel niet, de Zoon niet, maar alleen de Vader’); maar hij komt! Na de trouwe, verstandige en de slechte knecht (24,45-51) horen we nu van twee groepen vrouwen (symboliseren zij de gemeente?): een domme en een verstandige. De ‘domme’ groep leeft bij het moment, houdt geen rekening met mogelijke vertraging of langere wachttijd. De verstandige groep daarentegen bereidt zich voor op onverwachte situaties. De focus van hun tegenoverstelling is: wat te doen als je de mensenzoon verwacht, maar geen idee hebt van dag of uur?

Als de wachttijd alle verwachtingen overschrijdt, blijft niemand meer alert en vallen allen in slaap. Het duurt te lang- het wordt gewoon dat hij nog niet komt, men dreigt het actieve wachten op te geven.

‘Midden in de nacht’ – plotseling dus en op een onvoorzien moment – komt dan de bruidegom. Allen pakken hun lampen. Maar dan blijkt dat ieder zelf verantwoordelijk is voor zijn handelen met betrekking tot de al begonnen eindtijd en de komst van de mensenzoon. Je kunt er niet vanuit gaan dat anderen dat voor je doen, en dat je dan wel met hen kunt meeliften.

En de ‘dommen’: Omdat ze hun hoofd en hart niet gebruikt hebben om zich voor te bereiden, moeten ze nu hun benen gebruiken om alsnog olie te kopen. (N.B. Zie hoe de verstandige groep hier juist als ‘die klaar stonden’ getypeerd wordt). Daardoor missen ze het moment van de komst van de mensenzoon, en vinden de deur gesloten! Met andere woorden: pas op, je kunt echt te laat komen!

Hun dubbele roep ‘Heer, Heer’ roept Matteüs 7,21 in gedachten: ‘Niet iedereen die ‘Heer, Heer’ tegen mij zegt, zal het koninkrijk van de hemel binnengaan, alleen wie handelt naar de wil van mijn hemelse Vader.’ En het antwoord van de mensenzoon onderstreept nogmaals dat alleen mooie woorden en goede intenties niet voldoende zijn. Al in de Bergrede heeft Matteüs onderstreept dat het ‘verstandig’ is de woorden die je hoort ook te *doen* (zie Mat. 7,24vv). De echte geloofsrelatie wordt opgebouwd door het *doen* van gerechtigheid (zie Mat. 5,20), door het voortbrengen (Grieks: ‘*doen*’) van goede vruchten (7,15-20). De verstandige mens ziet pro-actief uit naar de komst van de mensenzoon – zijn leven is verwachten – en houdt daarbij rekening met de mogelijkheid dat het langer kan duren dan verwacht.

Literatuur

Panc Beentjes, *Belichting van het Bijbelboek: Wijsheid van Salomo*, KBS 1987.

Preekvoorbeeld

Erfurt

Een van de mooiste verbeeldingen van het verhaal van de tien bruidsmisjes kun je zien in het portaal van de dom van Erfurt. Wie naar binnen gaat ziet links de vijf verstandige meisjes glimlachend staan met hun brandende lampen. Rechts de onverstandigen, wier wanhoop van hun gezichten is af te lezen, met mankerende lampen. Er gaat geen licht van hen uit. Het is niet alleen maar oogstrelend voor wie de dom binnengaat. Ik denk dat het vooral voor de kerkverlaters een sterk opvoedende werking gehad moet hebben. Wie binnen de woorden Gods heeft aanhoord zal, terug naar de wereld, op de drempel, moeten kiezen. Voor de wijze meisjes rechts of de domme links. Voor het goede aan de goede kant, rechts, of niet.

Evaluatie

In ieder bedrijf vindt aan het eind van het jaar evaluatie plaats. Hoe hebben de projecten gedraaid? Er wordt teruggeblikt. Is het allemaal goed gegaan en wat zijn de resultaten? Ook het kerkelijk bedrijf loopt naar haar eindejaars met nog twee zondagen te gaan. We horen dezer dagen dan ook verhalen van evaluatie, van eindtijd en eindoordeel. Evaluaties verpakt in prachtige parabels. Zoals dat van die tien meisjes, wachtend op de bruidegom. Ben je er klaar voor? Hoe heeft jouw licht geschinen? Ben je klaar voor dat eind? Voor de komst van de bruidegom? Heb je genoeg olie verzameld, duurzaam gepresteerd om verantwoording af te leggen? Is jouw lamp brandend geweest tijdens jouw bestaan en geeft hij nu nog wat licht? Het zijn de evaluatievragen van geloof: ben jij zout voor de aarde geweest? Heeft jouw lamp op de berg geschinen of stond ze onder de korenmaat?

Een lange adem van geloof

Met het verhaal van de meisjes en hun lampen tekent Jezus ons voor hoe het met geloof kan gaan. Hoe het met de beste bedoelingen kan gaan. Je wilt je licht laten branden in je leven, als een lamp voor je voeten, je geloof. Maar gelovig bestaan is niet alleen maar halleluja. Het kan worden aangevochten, je vertrouwen geschokt, het vuur geblust. Geloof bewaren is een hele opgave. Zoveel zaken om je heen die alle geloof kunnen ontnemen, met één journaal wordt het weer betwijfeld, geloof in het leven, je vertrouwen in de mensen; ook de band met God kan op losse schroeven komen te staan. De vlam gaat flakkeren, onzeker ga je aan de lamp prutsen, je kijkt eens hier en daar, vermorst je olie. Heb je gaandeweg een voorraadje aangelegd om je geloofswinter door te komen? Of gok je op de winkeliers met hun voorraden?

Dat is het beeld van de linker vijf. Onzekerheid doet hen prutsen, verspillen, steeds kijken of alles nog werkt en het doet. Terwijl de andere vijf gewoon rustig wachten. Ze kennen hun lamp. Ze hebben hun voorraad. Ze weten dat als het moment daar is hun volle licht zal schijnen.

Weerbarstig

Wanneer je met een groep deze parabel leest is er altijd een gevoel van onbehagen wanneer dat moment van opstaan aanbreekt. Dat de vijf verstandigen hun olievoorraad niet willen delen met de andere vijf. Dat is toch het allerlaatste van ons geloof, niet willen delen! Juist op dit punt kunnen we de fout maken te denken dat alles deelbaar zou zijn. Ook geloof! Is geloof, vertrouwen wel deelbaar? Goed, je kunt het elkaar voorleven, maar de voorraad vertrouwen in het leven bouw je zelf op, dien je zelf te behoeden en te bewaren. Die is nergens te halen! Vertrouwen is het resultaat van een innerlijk proces, enkel door ervaring kan geloof groeien. Je kunt alleen maar zeggen tot een ander: 'heb vertrouwen' en laten zien hoe jij dat dan doet. Maar of die ander dat aanneemt, hangt helemaal van hem/haarzelf af. Als het moment daar is valt ieder terug op eigen verantwoordelijkheid, dan staat alle christelijke naastenliefde met lege handen, blijven lampen zonder olie. Je kunt niet bouwen op het geloof van een ander. Ergens zul je het zelf moeten beamen, zoals jongelui tegenwoordig hun doop, ooit toegediend op het geloof van hun ouders, beamen met het aanvaarden van hun vormsel.

Tragiek

Daarom is het verhaal van de tien bruidmeisjes ook een dramatisch verhaal. Daarom begrijp ik ook wel die wanhopige gezichten in het portaal van Erfurt. De meisjes dachten voor een sprint te gaan, maar blijken in een duurloop terecht gekomen te zijn. Een beetje zoals de eerste christengemeenschappen leefden vanuit de verwachting van de spoedige terugkeer van Jezus. Een verwachting als een korte sprint. Maar het blijkt een zaak van lange adem te worden. En dan komt het erop aan hoe je de toekomst, de finish afwacht? Voorbereid of niet, met wat energiereserves of alles reeds opgebruikt?

Ze willen ook graag de bruidegom begroeten, die onverstandige vijf, ze rennen naar de olieman. Maar daardoor missen ze het moment van de waarheid, de komst van de bruidegom. En geen lieve Heer, Heer, doe open, kan dat veranderen. Wie niet klaarstaat, wordt niet gekend. Net als in Matteus 7: 'Niet ieder die roept "Heer, Heer" zal het koninkrijk binnengaan, maar zij die de wil van mijn Vader doen.' Doen van gerechtigheid, werken aan barmhartigheid, dat is de olie die de lamp brandend houdt. De verstandige mens ziet proactief uit naar de komst van de Mensenzoon en weet dat het lang kan duren.

Keuze

Zoals iedere goede parabel houdt het verhaal van de tien meisjes ons een spiegel voor. Hoe kijken we, hoe handelen we wanneer we het kerkportaal uitgaan? Links, en leven bij de dag. Dan wordt het op den duur link! Of nemen we de vijf aan de rechterzijde ter harte, weten we van de kunst van actief wachten, om wanneer de bruidegom komt, gereed te zijn en deelgenoot te worden van zijn feest?

Hoe stappen we straks de kerk uit, hoe stappen we de komende week in? Weer wat geïnspireerd tot actief geloof, het doen van werken van barmhartigheid en daden van gerechtigheid? Of spelen we er wat mee, om uiteindelijk onvoorbereid in slaap te sukkelen?

Wees dus waakzaam! Want zoals altijd: links of rechts, het is een wereld van verschil.

Henk Bloem, *inleiding*

Peter van Beurden, *preekvoorbeeld*

13 november 2011

Drieëndertigste zondag door het jaar

Lezingen: Spr. 31,10-13.19-20.30-31; Ps. 128; 1 Tess. 5,1-6; Mat. 25,14-(15.19-20)30 (A-jaar)

Inleiding

Geschriften-lezing: Spreuken 31,10-31

In het boek *Spreuken* – behorend tot *De Geschriften* – dat op naam van de wijze koning Salomo staat (1,1), staat de wijsheid centraal. Deze ambachtelijke ervaringswijsheid is een leidraad voor en een verdieping van het dagelijkse leven. Deze wijsheid wordt bezongen als Vrouwe Wijsheid (1,20) en ontspringt aan een diep ontzag voor JHWH: ‘Het begin van alle kennis is ontzag voor JHWH’ (1,7; 15,33; 31,30).

Het loflied op een krachtdadige vrouw (31,10-31) vormt het slot van *Spreuken*. Het is niet een lofzang op een degelijke huisvrouw, maar op een prachtige zelfstandige vrouw, een gelijkwaardige van haar man, echt een hulp tegenover hem (Gen. 2,23). Haar kwaliteiten worden in dit alfabetisch geordend gedicht van A tot Z bezongen.

Zij is sterk, edel, dapper, krachtig, vermogend, waardevol en een krans voor haar man (v. 10; 12,4), meer waard dan kostbare edelstenen (v. 10). Haar man, die in de stadspoort recht spreekt en een groot aanzien geniet, kan volledig op haar bouwen. Hij heeft profijt van haar en bejubelt haar (vv. 11v.23.28). Zij is niet de vrouw van een aanzienlijk man, maar haar man is de echtgenoot van een aanzienlijke vrouw. Zij wordt niet bejubeld vanwege haar vele kinderen (Ps. 128,3), maar haar kinderen prijzen háár! (v. 28).

Zij geeft op een voortreffelijke wijze leiding aan haar huisgezin (vv. 15.17.21.27). Met vreugde spint en weeft zij (vv. 13.19.22) en vervaardigt kleding en gordels voor haar gezin en verkoopt deze ook aan kooplui (vv. 18.24). Zij is een bekwame ondernemer die uit verre streken inkoopt, akkers koopt en wijngaarden aanlegt (vv. 14.16). Bovendien is zij wijs en geeft zij liefdevolle lessen (v. 26). Zij is een ruimhartige vrouw die oog heeft voor de tranen van de behoeftigen die zij van harte ondersteunt (v. 20). Van de vroege ochtend tot de late avond is zij in de weer, ‘nietsdoen is haar onbekend’ (vv. 15.17.27) en de dag van morgen ziet zij lachend tegemoet (v. 25).

‘Uit haar verschijning spreken kracht en waardigheid’ (v. 25), terecht zingt haar man haar toe: ‘Er zijn veel sterke vrouwen, maar jij overtreft ze allemaal!’ (v. 29). Zo’n wijze vrouw is een gave van JHWH (18,22; 19,14).

Zij kan een prachtige vrouw zijn en dit allemaal met vreugde doen, omdat zij leeft vanuit een diep ontzag voor JHWH, daarom wordt zij geprezen en wordt haar toegewenst: ‘Moge zij de vruchten plukken van haar werk, mogen haar daden worden geprezen in de poorten!’ (vv. 30-31).

Deze wijze vrouw verpersoonlijkt de Wijsheid zelf, daarom vormt *Spreuken 31,10-31* een inclusio met *Spreuken 1-9*, waarin *Vrouwe Wijsheid* wordt bezongen, wijsheid die waardevoller is dan koralen (3,13-15; 31,10). Volgens Jezus Sirach 24,23 is de ware wijsheid niets anders dan de Thora: ‘Dit alles ligt besloten in het verbondsboek van de allerhoogste God, de Thora, die Mozes ons heeft gegeven als bezit voor Jakobs gemeenschap.’ (Vgl. Bar. 4,1). In deze lijn is de sterke vrouw ook een verpersoonlijking van de Thora. Een midrasj bij *Spreuken 31,10* zegt het zo: ‘Een vrouw van kracht – dat is de Thora, die in het binnenste van het binnenste was, maar Mozes was waardig haar voor Israël te doen afdalen.’ In de Joodse

traditie wordt de Thora als partner van Israël gezien, die met vreugdevolle liefde wordt bejegend, de Thora is de bruid van Israël. De krachtdadige vrouw komt dus heel dicht in de buurt van God zelf. Daarom wordt Spreuken 31,10-31 thuis aan het begin van de sabbatviering gereciteerd, deze prachtige vrouw die een teken is van de Sjechina, van Gods (vrouwelijke) goddelijke aanwezigheid, zij verwijst naar God die dag en nacht in vreugde in de weer is om ons te laten delen in zijn liefde en in zijn leven.

Een sterke vrouw, wie haar vindt, is echt gezegend! (Voor een loflied op een krachtdadige man, zie Ps. 112).

Evangelielezing: Matteüs 25,14-30

Tegen de achtergrond van de lofzang op een getalenteerde vrouw, klinkt de gelijkenis over de talenten: Het is met het koninkrijk van de hemel als met een man die op reis ging... Vanaf 24,42 roept Jezus zijn leerlingen op om waakzaam te zijn. In een serie gelijkenissen bereidt hij hen voor op de wederkomst van de Mensenzoon, waarop hij het laatste woord over de mensen zal spreken met als criterium 'al wat je voor één van deze minste broeders en zusters van Mij hebt gedaan, heb je voor Mij gedaan!' (25,31-46).

Voor zijn vertrek vertrouwt de heer vijf talenten toe aan de ene dienaar, aan een tweede twee en aan een derde één, 'ieder naar wat hij aankon'. Een talent is de grootste munteenheid in goud/zilver (ca. 34 kilogram). De eerste twee dienaren gaan met de hun toevertrouwde talenten aan de slag en verdubbelen deze. De derde dienaar begraaft het toevertrouwde talent in de grond (vv. 14-18).

Bij thuiskomst laat de heer zijn dienaren rekenschap afleggen. De twee eerste dienaren worden door hun heer geprezen: 'Voortreffelijk, je bent een goede en betrouwbare dienaar. Omdat je betrouwbaar bent gebleken in het beheer van een klein bedrag, zal ik je over veel meer aanstellen. Wees welkom bij het feestmaal van je heer' (vv. 21.23).

De derde dienaar is angstig voor zijn strenge heer, hij geeft aan hem het in de grond begraven talent terug. De heer is kwaad op hem, hij had toch minstens het talent op de bank kunnen zetten, zodat hij het met rente had kunnen teruggeven. Aan deze laffe dienaar wordt het talent ontnomen, als nutteloze dienaar wordt hij buiten gezet, 'in de uiterste duisternis, waar men jammert en knarsetandt' (vv. 24-30). Hij heeft het vertrouwen van zijn heer diep beschaamd, er is een vertrouwensbreuk ontstaan, daarom wordt deze slechte dienaar ook streng gestraft. De dienaar met de tien talenten krijgt dit talent erbij. 'Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen' (v. 29).

In deze gelijkenis heeft *talent* niet de betekenis van (aangeboren) bekwaamheid. Het gaat om iets wat je wordt toevertrouwd en wat je daarmee doet. De eerste twee dienaren hebben het hun geschonken vertrouwen van hun heer niet beschaamd, de derde wel.

Ook de Thora is ons toevertrouwd en met de Thora kunnen wij ook op verschillende wijzen omgaan: 'Eens was ik, rabbi Eliahoe, onderweg en ontmoette ik iemand die naar mij toekwam ter wille van een mitswa (opdracht). Het bleek dat hij wel de Schrift erkende, maar niet de Misjna (mondelijke traditie). Hij zei tegen me: Rabbi, de Schrift is ons gegeven vanaf de Sinaï, maar de Misjna is ons niet vanaf de Sinaï gegeven. Maar ik zei hem: Mijn zoon, de Schrift en de Misjna zijn allebei door de Almachtige gezegd. Wat dan het verschil is tussen de Schrift en de Misjna? Dat kan je vergelijken met het geval van een koning van vlees en bloed, die twee dienaars had. Voor beiden koesterde hij een grote liefde. De één gaf hij een maat tarwe en aan de ander gaf hij een maat tarwe en aan beiden gaf hij bovendien nog een streng vlas. De slimste van de twee nam het vlas en weefde er een prachtig kledingstuk van. Van de tarwe maakte hij bloem. Hij zeefde het, maalde het, kneedde het en bakte het en zette het op tafel, waarover hij het geweven kledingstuk had gelegd. Hij liet dat zo tot de koning komen zou.

De onnozele van de twee deed niets.

Toen de koning na enige tijd zijn huis binnenkwam zei hij tot zijn twee dienaars: Mijn zoons, breng me wat ik jullie heb gegeven. De ene toonde hem het tarwebrood op de tafel waarover het geweven kleed was gespreid. De ander bracht de doos met de tarwe en de streng vlas die er nog op lag. Wat een schande, en wat een smaad!

Welke dienaar is de koning het dierbaarst? Toch degene die het brood liet zien op de tafel met het geweven kleed erover!' (Eliahoe Zoeta, begin 2)

Literatuur

P. Kevers, 'VROUWE WIJSHEID' *Wijsheid als persoon in Spreuken en daarna*, in: H. Ausloos/B. Lemmelijn (red.), *Bijbelse Wijsheid aan het woord*, Leuven 2007, 65-84.

H. van der Sluis-van der Korst/D. van der Sluis, *De deugdelijke huisvrouw in opspraak*, in: *Schrift* 69 (juni 1980) 93-98.

Tenachon 1, 1987, 15-16.

Preekvoorbeeld

Zusters en broeders,

Het zal je maar gegeven zijn, dat je als man een vrouw trouwt zoals beschreven in de eerste lezing van vandaag! Geen degelijke huisvrouw zoals die vroeger in de etiquetteboeken werd beschreven: een vrouw die wist hoe het hoorde en die haar echtgenoot niet te schande zou maken in de ogen van gasten. Nee, een vrouw die vooral uitblinkt in zelfstandigheid! Geen onderdanige vrouw, die haar plaats kent, maar een gelijkwaardig schepsel: *'En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij hen'* (Gen. 1,27) Ik vind dat nog altijd een prachtig spel met taal dat 'hem' en 'hen', maar duidelijk is dat het hier gaat om twee mensen die beiden naar het beeld van God geschapen zijn. In de eerste lezing volgt dan een opsomming van de kwaliteiten van deze vrouw die ons wantrouwig zou maken als ze in een contactadvertentie zou staan. *'Haar waarde gaat die van koralen ver te boven'* (Spr. 31,10). Haar man, toch ook niet de eerste de beste, want *'hij is vermaard in de poorten als hij daar zetelt met de oudsten van het land'* (v. 23), is een gelukkig mens, want niet zijn vrouw is de echtgenote van een aanzienlijk man, maar hij is de echtgenoot van een aanzienlijke vrouw! En waar komen al die goede eigenschappen dan vandaan? *'Bevalligheid is bedrieglijk, schoonheid vluchtig, maar een vrouw die JHWH vreest, moet geroemd worden'* (v. 30). Deze vrouw heeft haar talenten te danken aan haar eerbied voor God. In onze ogen misschien een vreemde conclusie. We zullen ons lot eerder verbinden aan de schoonheidsspecialiste of aan een universitaire opleiding dan aan eerbied voor God!

In het Evangelie zijn we aangeland bij hoofdstuk 25 van Matteüs. Jezus roept op tot waakzaamheid. De parabel die we net hebben gehoord in het Evangelie staat in de bijbel direct ná het verhaal over de tien meisjes die met hun olielampen op de bruidegom wachten. Jezus hééft het in deze verhalen over het Rijk der Hemelen en dat je je ogen en oren goed open moet houden, anders zou je de boot wel eens nét kunnen missen! En Matteüs wil in zijn versie van het Evangelie blijkbaar duidelijk maken hoe beslissend deze verhalen van Jezus zijn. Wat is dat Rijk der Hemelen nou precies? Hoe kom je er binnen? Wat moet je daarvoor doen? Op al die vragen probeert de evangelist een antwoord te geven. Nadat we in de eerste lezing een lofzang op een getalenteerde vrouw hebben gehoord, krijgen we een parabel over talenten te horen: *'Het is met het koninkrijk van de hemel als met een man die op reis ging.'* (Mat. 25,14) Vóór zijn vertrek roept hij zijn personeel bij zich en vertrouwt aan hen zijn bezit toe. De man heeft blijkbaar een groot vertrouwen in hen: hij geeft ze alle drie immers een

groot bedrag aan talenten in handen. Een talent was in de tijd van Jezus een enorme som gelds. Eén talent heeft de waarde van ongeveer 34 kilo goud! Met de enorm gestegen goudprijs van dit moment zou dat om gigantische bedragen gaan. Een belegger zou er zijn vingers bij aflikken om dat geld te mogen beheren! Wat het verhaal duidelijk wil maken is dat de man uit het verhaal een enorm vertrouwen in zijn mensen laat zien. De eerste krijgt vijf talenten in beheer, de tweede drie talenten en de derde nog steeds één talent. Blijkbaar kijkt de vertrekkende man goed naar wat hij aan wie geeft. Ieder naar zijn vermogen!

De eerste twee dienaren gaan direct aan de slag met de hen toevertrouwde talenten en ze weten er wat van te máken: ze verdubbelen de inzet. Alleen de derde dienaar kijkt wel link uit: bang om het talent te verliezen, bang voor de straf die er dan van zijn baas zal komen, begraaft hij het talent in de grond. Nou moet ik er bij zeggen dat het gedrag van deze man niet zo vreemd is als het ons misschien lijkt. Er bestaat namelijk jurisprudentie, wetstoepassing om het zo maar te zeggen van de rabbijnen, die zegt dat degene die een hem toevertrouwde som gelds in de grond begraaft, verder ontslagen is van elke verantwoordelijkheid voor dat geld! Een geslepen advocaat zou de derde dienaar wel hebben willen bijstaan ingeval het tot een aanklacht zou komen van de werkgever. Maar in het Rijk der Hemelen (want daar gaat het verhaal immers over!) wordt met een andere maat gemeten. Daar wordt geen minimale inzet getolereerd.

Enfin, de heer komt terug uit het buitenland en hij vraagt om rekenschap aan zijn dienaars. Zijn goed recht toch! De twee eerste dienaren worden geprezen: *'Uitstekend goede en trouwe dienaar, over weinig waart ge trouw, over veel zal ik u aanstellen'* (v. 21.23). De derde dienaar moet bekennen dat hij helemaal niets gedaan heeft met datgene wat aan hem toevertrouwd werd. Hij wordt flink uitgekafferd en eruit gegooid: *'buiten in de duisternis; daar zal geweest zijn en tandengeknars'* (v. 30).

Terug naar het begin van het verhaal. Waarom vertelde Jezus dit verhaal? Om op te roepen tot waakzaamheid. Opletten of het koninkrijk van de hemel al ergens op komst is. Je verstand gebruiken zoals de verstandige bruidsmeisjes uit het Evangelie van vorige week, die klaarstonden met hun met olie gevulde lampen toen de bruidegom eindelijk kwam. Maar ook niet uit angst voor het oordeel verlamd raken en het jou toevertrouwde onbenut laten liggen. Waarom was de vrouw uit de eerste lezing zo succesvol? Waar had ze haar talenten aan te danken? Aan eerbied voor God! Waarom ging het de twee eerstgenoemde dienaren zo goed in hun zaken? Omdat ze het volste vertrouwen hadden in hun heer! Uit angst voor God en voor zijn oordeel komt niets goeds voort! We weten wat ons te doen staat! En anders mag u volgende week terugkomen en horen in het Evangelie: *'Al wat je voor één van deze minste broeders en zusters van mij gedaan hebt, heb je voor mij gedaan!'* (v. 40). En het lijkt me, dat er wat dat betreft genoeg mogelijkheden zijn om aan de slag te gaan voor God en voor zijn Koninkrijk. In en buiten de parochie zijn er, zeker met de decembermaand voor de boeg, genoeg minste broeders en zusters voor wie we wat kunnen doen! Dat we maar wijze mensen mogen zijn!

Henk Janssen OFM, *inleiding*
Paul Verheijen, *preekvoorbeeld*

20 november 2011
Christus Koning

Lezingen: Ezech. 34,11-12.15-17; Ps. 23; 1 Kor. 15,20-26.28; Mat. 25,31-46 (A-jaar)

Inleiding

Broeder Koning

De laatste gewone zondag van het kerkelijk jaar sluit het liturgisch jaar af met een soort samenvatting van wat in het hele voorbije jaar gevierd is en van wat Jezus voor ons betekent, namelijk dat hij de Christus of de Messias is. Maar de benaming 'Christus Koning' klinkt als een tautologie, want 'Christus' of 'Messias' (letterlijk 'Gezalfde') betekent zoveel als 'koning': de koning die volgens Gods belofte vrede, gerechtigheid en overvloed voor ieder zou meebrengen. We zouden beter spreken van het 'feest van Jezus Koning'. De drie lezingen hebben het dan ook over Gods en Jezus' koningschap.

God als goede herder - Ezechiël 34

Het laatste deel van het boek Ezechiël (33–48) bevat profetieën over het herstel van Israël. Daarbinnen vormt het hoofdstuk 34 één grote profetie over het herstel van het bestuur over Gods volk. De herder is een klassiek beeld in de oudheid voor een koning of een bestuurder van een volk. Het beeld van de herder als koning, kennen we uit de Bijbel sinds koning David van achter zijn schapen is weggeroepen. Ditzelfde beeld vinden we in Psalm 23 (22) die na de eerste lezing in de liturgie voorzien is.

In hoofdstuk 34 keert God zich bij monde van de profeet Ezechiël eerst tegen de slechte herders van Israël en zegt dan dat hij zelf zijn volk zal weiden (v. 11). Met het beeld van de herder schildert de profeet in de verzen die als eerste lezing uit dit hoofdstuk zijn gekozen Gods bezorgdheid voor zijn volk.

Maar de herder die het verdwaalde schaap terughaalt en het gewonde dier verzorgt, zal ook 'rechtspreken tussen het ene schaap en het andere, tussen de rammen en de bokken', dreigt de profeet. De herder is ook rechter. Het behoort tot de taak van de koning niet alleen te zorgen dat niemand in zijn koninkrijk iets tekort komt. Hij moet ook recht spreken en aangedaan onrecht herstellen.

Het koningschap van de Verrezene - 1 Korintiërs 15

In zijn brief aan de Korintiërs antwoordt Paulus op een hele reeks vragen en problemen die de gemeenschap in Korinte hem voorlegt of waarover hij bericht heeft gekregen. Maar vooraleer zijn brief af te sluiten besteedt hij zijn langste uitleg aan het centrale gegeven van 'het evangelie dat jullie hebben ontvangen' (1 Kor. 15,1): de overwinning op de dood. De verzen die in de liturgie worden voorgelezen, vormen het centrale stuk van dit betoog.

Paulus beschrijft Jezus' overwinning op de dood met de Bijbelse beeldspraak van 'opstanding' of 'verrijzenis' en stelt in v. 22b: 'zo zullen ook allen in Christus levend gemaakt worden'. Die opstanding gebeurt in een zekere hiërarchische volgorde. Eerst de 'Gezalfde', dus: koning Jezus. In dit hoofdstuk houdt Paulus ons een schitterend visioen voor over dat koningschap van Jezus. Hij zal waarlijk koning zijn over alle mensen, niet alleen over de actueel levenden, maar ook over wie al gestorven zijn.

Maar tegelijk zegt hij ook dat Jezus niet voor eeuwig koning zal zijn. Voor Paulus komt er een einde aan Jezus' koningschap. Dat klinkt voor ons, christenen, kettters in de oren. Toch schrijft Paulus letterlijk dat Jezus zijn koningschap zal overdragen aan God de Vader (v. 24). Maar niet voordat hij de laatste vijand zal hebben onttroond. En die vijand is de dood zelf (v. 26)! Dan – zo schrijft Paulus – zal Jezus 'zich zelf aan God onderwerpen' (v. 28). Dat heeft Jezus trouwens heel zijn leven al gedaan. Dan 'zal God alles in alles – of in allen – zijn'.

In vers 23 spreekt Paulus van diegenen 'die Jezus toebehoren'. Dit is voor ons hedendaagse aanvoelen onaanvaardbare taal, want tegen de mensenrechten. Iemand anders toebehoren: dat is slavernij. Een vrij mens behoort niemand toe. Een vrij mens is zijn eigen koning. Maar kijk dan eens naar al die koninklijke mensen die van God en de anderen 'bevrijd' zijn, die aan niemand toebehoren en alleen maar aan zichzelf rekenschap afleggen: hoe verslaafd ze zijn aan zichzelf, aan hun lichaam, aan hun gevoelens, emoties en instincten, en hoe eenzaam, triestig en drukdoend, ja, overspannen ze ronddraven, al die koninkjes ...

Eigenlijk is het feest van 'Christus Koning' een heel subversief en staatsgevaarlijk feest. Het viert dat niet iemand uit het huis van Oranje of uit het geslacht Saksen-Coburg-Gotha onze koning(in) is, maar wel iemand uit het geslacht van David, en wel een ter dood veroordeelde van tweeduizend jaar geleden. Misschien als we dit laatste er duidelijk genoeg bij zeggen zullen ze ons niet in de gevangenis gooien. In andere tijden en in vele andere landen en regimes worden christenen echter wel gevangengezet of terechtgesteld als landverraders of ondermijners van het wettige gezag. En toch is Jezus volgens Paulus geen alternatief voor de aardse koningen en presidenten. Want wij vieren Jezus vandaag als koning van het heelal. Niet zomaar keizer van heel onze planeet, maar vorst over al wat bestaat.

Het enige criterium - Matteüs 25

Jezus zelf houdt ons in het evangelie volgens Matteüs aan het slot van zijn laatste 'publieke' onderricht aan zijn leerlingen (Mat. 23-25) een ander visioen van zijn koningschap voor. Hij gebruikt niet het beeld van de koning als legeraanvoerder die de vijanden aan zich onderwerpt, zoals Paulus in 1 Korintiërs 15, maar het klassieke beeld van een herder in combinatie toch ook, zoals bij Ezechiël, met dat van een rechter.

Een koning moet niet alleen de vijand van buiten vernietigen, maar ook erover waken dat niemand binnen zijn rijk tekortgedaan wordt. En dat is dan ook het enige criterium bij zijn rechtspraak over het universum: 'jullie hebben me eten gegeven of drinken of kleren, jullie hebben me bezocht of in jullie huis opgenomen' (Mat. 25,44).

Het Evangelie herhaalt consequent zes situaties van armoede of nood: honger, dorst, migratie, naaktheid, ziekte, gevangenschap. Die herhaling wijst op hun veelvuldig voorkomen in het leven. Zes situaties zoals de zes werkdagen van de week, op uitkijk naar de sabbat, de zevende dag van het feest, die ook de dag is van Gods oordeel. Dat alles vertelt ons dat de beslissende ontmoeting tussen ons en God, tussen ons en onze redding zich niet afspeelt in heldhaftige momenten en buitengewone gebaren, maar wel in de doodgewone alledaagsheid van onze ontmoetingen met armen en zwakken.

Niet abstract, want er staat niet: 'jullie hebben een hongerige mens eten gegeven, of een zieke bezocht'. Maar Jezus zegt: 'mij', de koning zelf. Dat is het verschil tussen godsdienst en moraal, tussen ethiek en dienst van God, tussen waardebeleving en liefde. Christenen beleven geen 'waarden', zij leven niet naar letterknechtige principes, maar dienen God in zijn kinderen, in de broers en zussen van zijn Zoon Jezus.

Jezus koning? Waar blijft dan de vrede voor Israël en Jeruzalem? Waarom is er dan nog oorlog? Waarom is er dan nog ziekte? En armoede? En economische crisis? Blijkbaar is Jezus niet koning zoals de koningen, keizers en presidenten die wij uit ervaring en uit de geschiedenis kennen. Zei hij niet tegen Pilatus dat zijn koninkrijk niet van deze wereld was? Het heeft andere spelregels. Zijn leger heeft andere wapens dan die wij inzetten tegen onze vijanden. Hij bestrijdt ook andere vijanden dan wij, die in elkaar vijanden zien. Jezus noemt iedere mens, en in het bijzonder iedere zwakke, zijn broer of zus. Niet zijn vijand. Niet diegene die zijn rust en veiligheid bedreigt. Dat heeft hem zijn leven gekost. Maar tegelijk heeft hij daarmee de laatste vijand verslagen: de dood. En al diens handlangers: de haat, de jaloezie, de angst, de ik-zucht.

Preekvoorbeeld

Vandaag vieren wij bij wijze van afronding en besluit van het liturgisch jaar het feest van Jezus Christus met als titel: ‘Koning van het heelal’.

Het begrip ‘koning’ ligt ons niet meer sinds de wereld is geëvolueerd naar democratische bestellen. In een aantal landen bestaat nog altijd het koninkrijk en de koninklijke familie, maar steeds meer groeit de tendens om dit koningschap te herleiden tot een protocolaire functie.

Tegenwoordig spreken wij ook in de liturgie liever over het Rijk Gods. Toch willen we even opmerken dat Matteüs het ‘koninkrijk van God’ haast als een rode draad door zijn evangelie geweven heeft. Denk maar aan de rol van koning Herodes. Denk aan de derde bekoring van Jezus in de woestijn, waar de duivel hem in verleiding brengt met hem alle koninkrijken van de wereld te tonen. Maar Jezus droomt niet van een koninklijke hofhouding, koetsen en een paleis. ‘Ik ben niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen.’ Zijn bekommernis ligt helemaal in de lijn van wat we in de eerste lezing hoorden: God is herder van zijn volk. God zelf leidt de kudde en heeft vooral aandacht voor het zwakke dier. Jezus trekt deze lijn door en presenteert zich liever als herder die het verloren schaap gaat opzoeken.

Maar vlak voor het verhaal van zijn lijden en dood – een verhaal van de vernedering – beschrijft Matteüs het visioen dat Jezus heeft over het laatste oordeel. Daar treedt hij op als herder van schapen en bokken, maar tegelijkertijd manifesteert hij zich ook als rechter. In dat visioen gaat het om een universeel gebeuren, waarbij alle volkeren voor hem zullen samenkomen. Je kan hierbij denken aan de prachtige en indrukwekkende taferelen die Michelangelo schilderde in de Sixtijnse kapel of het schilderij van Hans Memling met hetzelfde thema: beelden die de eeuwen door onze cultuur mee hebben bepaald. Imposante beelden die mensen zowel bewondering als angst inboezemden. Bewondering om de magistrale kunst, angst om het finale oordeel. Onvermijdelijk bots je op een aantal fundamentele vragen: waar draait het nu eigenlijk om in mijn leven? Wat is waardevol? Waarop zal ik geoordeeld worden?

Ooit heeft Franciscus van Assisi voor zichzelf op deze vraag een antwoord gevonden: ‘Zoveel als een mens is in de ogen van God, zoveel is hij en meer niet.’ Maar wat betekent het concreet? Hoe doe je dat? Het verrassende antwoord lijkt te zijn: niet wat ik voor de almachtige God heb gepresteerd zal doorslaggevend zijn, maar wat ik aan de minste der mensen heb gedaan. De maatstaf is: het beoefenen van de gerechtigheid. En dat wordt heel concreet gemaakt in de verschillende categorieën van zwakke, niet-meegetelde burgers zoals zieken, gevangenen, vreemdelingen: mensen aan wie wij niet spontaan onze tijd, onze centen en onze aandacht spenderen.

Het wonder is dat uitgerekend de Heer zelf zich met dit soort volk identificeert. ‘Al wat je gedaan hebt voor een dezer geringsten van mijn broeders, heb je voor Mij gedaan.’ Het doet me spontaan denken aan de joodse filosoof Levinas. Heel zijn filosofie is gebaseerd op het gelaat van de andere mens, waar een absoluut appel van uitgaat op mijn verantwoordelijkheid. Zonder dat de mens mij iets zegt of vraagt, gaat toch van hem naar mij een roepen uit om hem te zien, mij te laten raken en iets voor hem te doen.

Het merkwaardige in het evangelie is wel dat de twee groepen van mensen de Heer vragen: ‘Wanneer hebben wij u hongerig gezien en u te eten gegeven of dorstig...?’ Zowel zij die effectief hebben geholpen als zij die niets deden. Beiden hebben zij de Heer niet ontmoet. Het lijkt voor de eerste groep zo vanzelfsprekend dat ze er achteraf van verschieten. Ze wisten niet dat zij zich op die manier ‘godsdienschtig’ gedroegen, dat zij in het gelaat van de minste de Heer hadden ontmoet. Zij wilden enkel goed zijn, zoals de Heer hen had voorgedaan. Want zo zou zijn Rijk gebouwd worden.

Als we het proberen te vertalen naar vandaag, dan krijgt dit stuk evangelie ook een maatschappelijke dimensie met een geweldige impact. Soms verschuilen we ons achter de veronderstelling dat wij als enkeling geen hefboom zijn om iets te veranderen in deze ingewikkelde wereld. Maar wij hebben wel nieuwe middelen die wij kunnen gebruiken: het internet. Daarin schuilt een enorme kracht om met heel velen op korte termijn druk uit te oefenen op regimes, in domeinen waar grote ongerechtigheid geschiedt. Regelmatig wordt ons gevraagd om petitie te tekenen voor gerechtigheid, bijvoorbeeld in Birma, of gerechtigheid in Brazilië door ons aan te sluiten bij het protest tegen de kaalslag in de tropische wouden, waardoor het leefklimaat van miljoenen mensen ernstig bedreigd wordt. Het eenvoudig tekenen van de petitie is een klein gebaar met grote, positieve gevolgen. Op die manier bouwen wij ook mee aan een nieuwe wereld van gerechtigheid en vrede. Zo laten wij onze stem horen: wij leggen ons niet gelaten neer en kijken niet stilzwijgend toe hoe anderen de maatschappij en onze samenleving ontwrichten. Wij maken het verschil als wij dat willen, ook in de opbouw van Zijn Rijk.

Hendrik Hoet, *inleiding*

Bob van Laer OFM, *preekvoorbeeld*

Boeteviering in de Advent

Voor een boeteviering verwijzen wij graag naar het november/decembernummer 2009 van *Tijdschrift voor Verkondiging*.

Liturgie ter inkeer in de tijd voor Kerstmis: Andries Govaart

27 november 2011

Eerste zondag van de Advent

Lezingen: Jes. 63,16b-17.19b; 64,3b-7; Ps. 80; 1 Kor. 1,3-9; Mar. 13,33-37 (B-jaar)

Inleiding

Het verdient aanbeveling de verzen en versdelen 63,16a.18-19a en 64,1-3a – 4½ vers op 11 verzen! – in tegenstelling tot wat in het *Lectioarium* gebeurt, in de lezing mee op te nemen. Voorts is het enigszins verwarrend dat in het *Lectioarium* conform de *Ordo Lectionum Missæ* wordt opgegeven dat tot en met vers 7 wordt gelezen, terwijl de tekst feitelijk doorloopt tot en met vers 8, dat ook in de *Nova Vulgata* nummer 8 krijgt.

Jesaja 63,16b-17.19b; 64,3b-7

Er zit een lange geschiedenis tussen Jesaja 7,9 en de perikoop die vandaag wordt gelezen. Daar klonk de oproep, gericht tot koning Achaz: ‘Als u niet standvastig gelooft, dan houdt u geen stand!’, een mooie weergave van de woordherhaling in het Hebreeuws: *im lo ta’aminoe ki lo te’amenoe*. In de tussentijd is er het nodige gebeurd. In de laatste hoofdstukken van Jesaja wordt daarop teruggegrepen, onder andere in de perikopen: 63,7-14 (herinnering aan de solidariteit van God), 63,15–64,11 (boetegebed), 65,1-16 (de rechtvaardigheid van Gods oordeel). Deze drie perikopen geven er een indruk van hoe de hulp en de heiligheid van de HEER tegenover de onwil en de zondigheid van het volk staan. In dit kader moet de perikoop van vandaag worden gelezen.

Terwijl in de voorafgaande verzen gesproken werd over de hulp en bijstand die God zijn volk in de loop van de geschiedenis heeft geboden, valt in vers 15 de klacht te horen: ‘Waar blijven uw ijver en uw kracht? Waarom onderdrukt U uw mededogen en erbarmen?’ Deze klacht wordt in vers 16 vervolgd met de aanroeping ‘U HEER bent onze vader’, die in zekere zin de kracht van een geloofsbelijdenis heeft (vgl. de aanroeping in Mat. 6,9). En zelfs Abr(ah)am – hoewel hij vader van een groot volk (Gen. 12,2; 18,18 en elders) en de grote voorvader van de bidfers is – kent hen niet meer, evenals Israël (d.w.z. Jakob). Abraham en Israël samen staan voor het voorgeslacht van heel het volk. Opvallend genoeg worden Abraham en Israël in de beschrijving als het ware over het volk heen getild: een uitspraak als: ‘Wij zijn het die van het voorgeslacht niet meer willen weten.’ En zo zijn ook Gods regels en wetten vergeten.

Op dit verleden en heden zinspeelt de naam die God aan het begin van het gebed krijgt in de aanroeping ‘U, HEER, onze Vader, “Onze Verlosser van Oudsher” is uw naam.’ Het *Lectioarium* (‘en uw Naam is eeuwig’) en de Willibrordvertaling (‘onze Vader, van oudsher heet U onze verlosser’) zijn hier pertinent fout, als men tenminste de Hebreeuwse tekst als brontekst neemt.

In vers 17 klinkt de vertaling als de vraag waarom God het überhaupt heeft toegelaten dat de mensen van zijn wegen afdwaalden (‘waarom liet Gij ons afdwalen?’). Een andere vertaling, namelijk dat God dit zélf heeft doen gebeuren, is echter ook mogelijk. Als dit werkelijk zo is, moet het vervolg niet luiden dat God zich weer tot ‘ons’ keert, maar: ‘*bekeer u*, omwille van uw dienaren (...).’ Het Hebreeuwse woord *sjoev* komt meer dan duizend keer voor, waarvan zeer vaak in de betekenis ‘zich bekeren’.

Het slot van 63,19 is gelijk aan dat van 64,2 (Hebreeuwse telling). Vermoedelijk heeft het *Lectioarium* onder invloed van de Hebreeuwse tekstwetenschap en exegese van toen deze verzen weggelaten. Aansluitend daarbij wordt ook vers 3a niet gelezen.

In vers 4 is opnieuw sprake van de wegen (z. 63,17), letterlijk: ‘op uw wegen gedenken zij u’ (vgl. de omschrijvende vertaling in het *Lectionarium*: ‘Die bij al wat ze doen aan U denken’). Terwijl in 64,3b-4a nog hoop doorklinkt, grijpen 4b-5 terug op de volharding in het kwaad. In vers 6 wordt het niet aanroepen van Gods naam (vgl. 63,16) als element van de zonde genoemd. De beschrijving klinkt als een wederzijde vergroting van de afstand tussen de zondigheid van de mens en de heiligheid van God. De beschrijving van de uitermate grote onreinheid in vers 5a onderstreept dit. De ‘naam’ heeft, behalve de identiteit en eigenschappen (63,16!), hier ook de kenmerken van ‘onder het gezag van, onder de hoede van’, zoals in het vervolg (letterlijk) wordt gezegd: ‘die zichzelf ertoe zet zich aan u vast te houden.’ God beschermt zijn volk, maar eist van hen dat zij heilig zijn zoals ook hij heilig is (vgl. Lev. 20,26). Dit verklaart waarom wie dit niet doet, afvalt als een blad en door de wind van zijn zonden wordt meegevoerd (v. 5; vgl. nog bv. Jes. 40,6; 1 Petr. 1,24). En God wendt zijn gelaat van zijn volk af en geeft hen prijs aan (*bejad*, d.w.z. ‘in de macht van’) hun zonden. In 64,7 wordt God (in het Hebreeuws) met een kleine variatie in dezelfde bewoording aangesproken als in 63,16: ‘En nu HEER, onze Vader bent U.’ Het ‘Van Oudsher’ uit 63,16 verwijst naar de schepping, en dat wordt in vers 7 met zoveel woorden gezegd (Gen. 2,7). De schepping heeft betrekking op de hele mensheid, en daarom moet in plaats van ‘wij’ – zowel de Willibrordvertaling-1975 als -1995 – in vers 7 worden vertaald: ‘wij allen’, dat aan het eind van vers 8 terugkeert. Dit geldt trouwens ook voor de tweede maal dat ‘wij’ in vers 5 staat. Dus viermaal ‘wij allen’: een collectief smeek- en boetegebed.

Marcus 13,32-37

Deze zes verzen maken deel uit van het slot van Marcus’ zogeheten ‘apocalyps’, die heel hoofdstuk 13 beslaat. Hierin geeft Jezus onderricht betreffende ‘het einde’. Het boek Openbaring is naar ditzelfde thema genoemd: Apocalyps. Ook in andere Bijbelboeken zijn apocalyptische gedeelten te vinden: Jesaja 24-27, 65-66, Ezechiël 37-48, Zacharia 9-14 en Joël (vgl. Ezech. 1, 17, Zach. 2).

Het thema ‘apocalyptiek’ kan omschreven worden als ‘de onthulling, door visioenen, van goddelijke geheimen betreffende oertijd, eindtijd, de wereld van het hiernamaals, engelen, plaats van heil en straf, delen en machten der wereld enzovoort’ (Reicke/Rost, *Bijbels Historisch Woordenboek* I, i.v. Apocalyptiek). In tegenstelling tot veel andere apocalyptische teksten vermeldt Jezus het einde van de tijden (het *eschaton*) terloops, terwijl hij uitweidt over de ondergang of vernietiging van Jeruzalem en met name de tempel (vv. 1-4). Ook schenkt hij veel aandacht aan wat zijn volgelingen gaat overkomen. Hij beschrijft nog andere dingen die zich in die tijd zullen gaan voordoen: oorlogen, aardbevingen, hongersnood. Zeker ook staat hij stil bij datgene wat mensen elkaar aandoen (v. 12). En dan is dit nog niet het einde (v. 7). Over het einde zelf deelt hij niets mee. Waarom dat is, blijkt uit het volgende.

In de lange aanloop naar de perikoop van vandaag spreekt Jezus eerst met de grotere kring van zijn leerlingen (v. 1) en vervolgens met de kleinere kring, bestaande uit Jakobus, Johannes en Andreas, maar ook Petrus (v. 3); andere toehoorders schijnen er niet te zijn. In de verzen 14-29 beschrijft hij met allerlei beelden – maar het blijft bij beelden – hoe het einde der tijden zal gaan zijn. Iets concreter en voor de lezing van vandaag belangrijk, is dat Jezus een aantal malen waarschuwt voor valse messiassen en valse profeten, die het einde aankondigen terwijl zij er helemaal niets van weten (vv. 5-6, 21-22; zie nu ook vv. 33 en 35: ‘want je weet niet wanneer ...’). Dat de Mensenzoon zal komen (v. 26) staat vast, maar Jezus spreekt er slechts over door middel van het beeld van de vijgenboom (v. 28), en opnieuw zegt hij dat niemand weet wanneer die dagen komen (v. 32). Deze woorden vormen eerder het begin (‘motto’ of ‘opschrift’) van de lezing van vandaag dan de afsluiting van de voorafgaande, waarin Jezus benadrukt dat niemand kan weten wanneer de eindtijd is aangebroken. In vers 33 zegt Jezus dit opnieuw, evenals in vers 37, waarmee hij een

gelijkenis omsluit. Hierin (vv. 34-36) vertelt hij over iemand die buitenslands verblijft, maar bij zijn vertrek het ‘beheer’ (*exoesia*, d.w.z. de macht; voor de draagwijdte van deze term vgl. o.a. Mar. 2,10; 3,15 en 6,7) over zijn huis aan zijn dienaren heeft overgedragen.

Met name draagt hij de deurwachter op waakzaam te zijn. De deurwachter komt in Marcus verder niet voor, maar in de gelijkenis van de herder en zijn schapen komt hij opnieuw aan de orde (Joh. 10,3; behalve nog in Joh. 18,16-17 is in het Nieuwe Testament nergens sprake van een deurwachter of portierster).

Nadat in de voorafgaande verzen uitgebreid sprake is geweest van het feit dat niemand het tijdstip van de komst van de Mensenzoon kent, is in de lezing van vandaag tot vijfmaal toe sprake van waakzaamheid of een term van die strekking. En daarbij gaat het over waakzaamheid gedurende alle vier delen van de dag, de klok rond: ‘’s avonds laat of midden in de nacht of bij het kraaien van de haan of bij het eerste ochtendlicht’. In de gelijkenis van dezelfde strekking (de domme en de verstandige bruidsmeisjes, Mat. 25,1-13) was nog slechts sprake van een bruidegom die alleen maar midden in de nacht terugkwam. Weliswaar had niemand gezegd dat de bruidsmeisjes wakker moesten blijven, en misschien juist daarom waren ze in slaap gevallen (Mat. 25,5; vgl. Mat. 26,40.45 en Luc. 22,45), maar ze – althans sommigen – hadden zich niet goed voorbereid op het moment dat ze wakker moesten zijn. In het evangelie volgens Marcus is van de terugkeer van de man geen sprake en blijft het bij een aansporing tot waken (v. 36). Maar het gaat wel om een aansporing tot permanente waakzaamheid.

Zowel de terugkerende man (in Marcus) als de bruidegom (in Matteüs) staan voor de Christus (v. 21) of de Mensenzoon (v. 26). En daarom is deze tekst een opvallende keuze voor een lezing op de eerste zondag van de Advent.

In Jezus’ mond klinkt ‘Waakzaamheid’ als allesoverheersend thema bijzonder, omdat hij in vers 32 met veel nadruk zegt: ‘Maar wanneer die dag of dat uur aanbreekt, weet niemand, de engelen in de hemel niet, de Zoon niet, maar alleen de Vader.’ Zelfs Jezus weet niet wanneer dat zal gebeuren.

Wat de waakzaamheid inhoudt, valt onder andere op te maken uit die merkwaardige verwisseling van verleden en heden waarvan in de eerste lezing (v. 16a) sprake was. Niet Abraham en Israël zijn ons vergeten, maar wij hen. Daarom is het volk tot zonde vervallen. De blijvende waakzaamheid, die een synoniem van blijvende herinnering is, staat garant voor reinheid. De Mensenzoon zal degenen die rein zijn, verwelkomen.

Preekvoorbeeld

We hadden het over die gele post-it blaadjes. Zo simpel en zo handig. Je moet maar op het idee komen. Mijn gesprekspartner wist wie er op het idee gekomen was en hoe. ‘We hebben die dingen te danken aan een saaie preek’, zei ze. Een zekere meneer Fry was een chemicus die het al van jongs af aan in zich had om problemen op een originele manier op te lossen. Als lid van het kerkkoor ergerde hij zich voortdurend aan de uit zijn zangboek vallende blaadjes en bladwijzers. Tot hij zich – tijdens die saaie preek dus – realiseerde dat er sinds enige tijd een soort lijm bestond waarmee je iets stevig op een gladde ondergrond kon plakken en dan toch ook weer probleemloos los kon trekken. Dat was de oplossing voor de losse blaadjes in zijn zangboek. Post-it was geboren. Toevallig. Jawel, maar tegelijk toch ook te danken aan een oplettende geest. Zoals veel grote uitvindingen ‘toevallig’ zijn ontdekt door alerte wetenschappers. Het verhaal wil dat James Watt de stoommachine heeft ‘uitgevonden’ toen hij in een stomend bad zat. En er is het verhaal dat Flemming de penicilline ontdekte dankzij toevallige schimmel op een vensterbank; een toeval waar hij nooit iets mee gedaan zou hebben als hij niet óók een scherpe en oplettende, zoekende, geest had gehad.

Wat ik mooi vind aan deze verhalen: dat juist degene die vol aandacht is en oplettend, dat juist die het geluk toevalt van een mooie onverwachte vondst. En dat helpt me om te verstaan waar het over gaat in de Schriftlezingen van deze zondag. Over waakzaamheid, met name in het evangelie. Het zal u niet zijn ontgaan dat het woord vier keer wordt gebruikt: de oproep om waakzaam te zijn, ‘want je weet niet wanneer het ogenblik daar is’, ‘en ge weet niet wanneer de heer des huizes komt’. Het gaat blijkbaar over een constante oplettendheid, alert en attent zijn en blijven.

Natuurlijk weten we dat een tekst als deze vaak werd/wordt gebruikt om ons een wat angstige waakzaamheid aan te praten voor het einde van de wereld, of een onverwachte dood. En er is op zichzelf niets mis mee om te beseffen dat ons leven eindig is, en er is uiteraard niets op tegen om zo te leven dat je te allen tijde verantwoording af kunt leggen voor je doen en laten.

Maar de vraag is of het daarom gaat in de tekst van vandaag. Als Jezus het heeft over ‘niet weten wanneer en hoe het zal gebeuren’, dan lijkt het toch te gaan over het Rijk Gods, over het gebeuren van het Rijk Gods. En precies dat vraagt om waakzaamheid, oplettendheid: vandaag, in het hier en nu. Want het Rijk van God is niet iets van ‘ooit’, van ver weg, maar: van vandaag, van midden onder ons.

Maar... als je niet alert bent, zal het onverwachte en ongezochte teken van Gods aanwezigheid ons ontgaan. Als je er niet op gespist bent om een stoommachine uit te vinden, zal ik maar zeggen, dan word je door je hete bad ook niet op een idee gebracht.

Het lijkt in het evangelie van vandaag niet zozeer te gaan over het tijdstip maar over de levenshouding die hoort bij Rijk Gods: een oplettende levenshouding die ziet wanneer God nabij is, die de kansen grijpt om iets van zijn Rijk realiseren. Te zien wanneer de gelegenheid zich voordoet om iets van Gods licht te laten schijnen in onze wereld.

Ik ontmoette ooit Sebastiaan, toen 22 jaar oud, een zwaar gehandicapte jongen. Bij een verkeersongeluk op 7-jarige leeftijd had ie alles gebroken wat een mens kan breken, zijn longen ingeklapt en wat al niet. Toen hij na vier maanden uit de coma ontwaakte, was dat met een zware hersenbeschadiging en volledig verlamd. Nu kon hij, door iemand vastgehouden, een enkel stapje zetten, en hij zwom en kanode. In een project van begeleid wonen kon hij in een zekere zelfstandigheid leven. En: hij kon zijn computer bedienen. En daarmee schreef hij gedichten. Gedichten vol van optimisme, levenslust, en van heimwee en verlangen naar geluk, van een jongen die, zou ik in de Bijbelse taal van het evangelie van vandaag willen zeggen, alert is, attent, waakzaam. Die met zijn eigen zwaar geschonden lichaam iets van het leven verwacht, die de kansen wil zien om te leven en ze dan ook – in gelukkig toeval – werkelijk ziet.

Een zo'n gedichtje heet ‘ballonnen’: ‘Een kindervriend geeft ze aan een kind. Hij staat daar op het marktplein. Een kind vroeg: hoeveel kost die? Een lach van jou is al genoeg.’

Op deze eerste adventszondag gaat het over waakzaam zijn, uitkijken naar kleine, broze, haast onmerkbare tekenen van Gods aanwezigheid in ons bestaan. Broos, bevrijdend, gelukkig makend als de lach van een kind.

Leo van den Bogaard, *inleiding*
Ad Blommerde SM, *preekvoorbeeld*

4 december 2011

Tweede zondag van de Advent

Lezingen: Jes. 40,1-5.9-11; Ps. 85; 2 Petr. 3,8-14; Mar. 1,1-8 (B-jaar)

Inleiding

Hoop en ongeduld

Algemene inleiding

Jesaja is het meest gelezen en geciteerde boek in de eeuwen rond het begin van onze jaartelling. Dat blijkt o.a. uit het feit dat twee rollen van dit boek in Qumran teruggevonden zijn. In die gemeenschap bij de Dode Zee moet men wel frequent het boek gelezen hebben. In de evangelies en met name in dat van Matteüs worden teksten uit Jesaja vaak aangehaald. In die hele periode functioneert het boek als een wegwijzer om uit te kijken naar de komst of terugkomst van de messias.

Het boek van ‘de profeet Jesaja’ is vernoemd naar de grote profeet uit de achtste eeuw voor onze jaartelling. Traditioneel dacht men dat het gehele boek geschreven was door die profeet. In feite gebruikt men zijn naam om het samenraapsel van teksten autoriteit toe te kennen. Onze tekst behoort tot dat deel dat aangeduid wordt met ‘Deutero-Jesaja’, ‘Tweede Jesaja’ (Jes. 40–55). Voor het grootste deel stammen deze hoofdstukken uit de ballingschapsperiode, waarin – na de teleurstellende ervaring van de vernietiging van stad en tempel, en verdrijving uit het land – door de bezinning op het wangedrag, de ontrouw aan de God van Israël, hoop begint te gloren. Na de dood van Jezus van Nazaret functioneert een tekst als die uit de proloog van Deutero-Jesaja om deze als voorspelling van de komst van de messias Jezus te duiden. Binnen de vroege kerk las men de teksten uit de Hebreeuwse bijbel geheel en al in het perspectief van het leven en de dood van Jezus van Nazaret. Psalm 85 moet ook in dat kader gelezen worden. Men kijkt uit naar de messias en smeekt de God van Israël aan het lijden een einde te maken nu men zich bekeerd heeft. De tekst uit 2 Petrus spreekt binnen de context van de vroege christengemeente teleurstelling uit vanwege het frustrerende lange wachten op de terugkeer van de messias. De tekst uit Marcus interpreteert het begin van het optreden van Jezus als de vervulling van profetieën uit het boek van de profeet Maleachi en van het eerder gelezen hoofdstuk uit de Tweede Jesaja.

Verwachting: Jesaja 40,1-5.9-11

De vraag in de ballingschapsperiode is of de God van Israël wel zo’n machtige God is. In feite heeft hij de strijd met de goden van andere volken verloren. Hij heeft zijn tempel, zijn stad en zijn land niet kunnen behouden. Hij neemt daardoor eenzelfde plaats in als de goden van de andere volken die – hetgeen de geschiedenis maar al te duidelijk laat zien – ook geregeld hun volk aan hun lot hebben overgelaten. Zo hebben de bewoners van het Zuidrijk kunnen ervaren dat de goden van de Assyriërs niet in staat waren hen te beschermen tegen de oprukkende macht van de Babyloniërs. Zo lijdt ook JHWH een nederlaag: stad en tempel zijn verwoest en het volk is verdreven. Het is een fiasco geworden. Maar in de proloog van dit deel van Jesaja wordt al bij voorbaat perspectief geboden op terugkeer.

Men komt er niet onderuit het lijden van de ballingschap als straf te interpreteren, wilde men zijn eigen God, JHWH, redden. ‘Lijden is identiek aan straf’ functioneert als een interpretatiekader. Maar er komt een einde aan de straf. De tweede en derde generatie dienen niet gestraft te worden. De terugkeer, aangekondigd door een bode, wordt voorgesteld als een tweede exodus, maar dan een die over gebaande wegen gaat, nog wel door de woestijn van

het menselijke leven. Men dient de terugkeer van zijn God mogelijk te maken. Men baant de weg, zodat voor alle volken zichtbaar wordt dat JHWH triomfantelijk terugkeert naar zijn stad en tempel: ‘De heerlijkheid van JHWH zal zich openbaren, en alle mensen zullen haar zien’ (v. 5). Het geheel wordt beschreven als toentertijd de veroveringstochten van de Mesopotamiërs met hun godenbeelden. Bij de verovering van een gebied droeg men de beelden van de eigen goden in triomftocht mee naar de belangrijkste stad. Zo namen de goden bezit van het nieuwe territorium. Op dezelfde manier keert JHWH terug naar zijn stad en zijn land.

Deze proloog wordt nu gelezen in het perspectief van de verwachting van de komst van de messias, de gezalfde. De eerste christenen lezen deze tekst in de context van het leven van Jezus die als martelaar is gestorven en hun eigen turbulente leven. Inmiddels dichten zij hem goddelijke eigenschappen toe.

De maar uitblijvende terugkomst: 2 Petrus 3,8-14

Deze tekst staat eigenlijk op de verkeerde plaats in de liturgie en zou na die uit Marcus gelezen moeten worden. De vroege kerk ziet hoopvol uit naar de terugkomst van de gekruisigde messias. De volgelingen van Jezus van Nazaret hebben afscheid moeten nemen van hun leermeester, maar dankzij zijn belofte spoedig terug te keren, hoop gehouden. Toch wordt het menselijk geduld op de proef gesteld. Zijn terugkomst, gepland op ‘de dag van de Heer’ (v. 10), laat naar menselijke maatstaven lang op zich wachten. Deze had – gezien het tijdsbestek en de omstandigheden in het begin van de tweede eeuw – al lang plaats moeten hebben. Men heeft genoeg gewacht. Maar ‘de dag van de Heer’ houdt afrekening, positief en negatief. De tekst, geschreven onder het pseudoniem van Petrus, m.a.w., met het gezag van de apostel, geeft een interpretatie: Jezus’ volgelingen zijn nog niet op de juiste wijze voorbereid. Ze dienen zich gereed te maken voor zijn terugkomst. Ze kunnen die dag bespoedigen. De dag van terugkomst zal evenwel komen als een dief, plotseling, onverwachts, maar de tekenen zullen dan apocalyptisch zijn. Hun leermeester zal terugkeren zoals in een theofanie, die gepaard gaat met allerlei natuurverschijnselen: ‘Dan zullen de hemelse sferen dreunend vergaan en de elementen door vuur worden verteerd’ en – zo gaat de tekst verder – de aarde wordt blootgelegd en alles wat daarop gedaan is, komt aan het licht. De tekst doet niet alleen denken aan de verschijning op de Sinaï in Exodus 19, maar ook aan de beschrijvingen van de terugkeer in de Apokalyps van Johannes. Want ook al zullen op die dag ‘de hemelse sferen in vlammen opgaan en de elementen wegsmelten in de vuurgloed’ (v. 12), er zal ‘een nieuwe hemel en een nieuwe aarde’ komen, ‘waar gerechtigheid zal wonen’ (v. 13).

Komst: Marcus 1,1-8

Het evangelie van Marcus is het oudste evangelie dat is overgeleverd. Een korte en krachtige ‘antieke biografie’, geen compleet levensverhaal. De proloog plaatst het leven van Jezus onmiddellijk, zonder iets te melden over zijn geboorte, in het perspectief van de geschiedenis van Israël. Ondanks de beknoptheid is de tekst sterk theologisch gekleurd. Jezus van Nazaret wordt in het opschrift beschouwd als messias, de gezalfde koning of priester, en zoon van God. Zijn optreden wordt aangekondigd door een bode, Johannes de Doper, die in een heilshistorisch kader wordt geplaatst. Via citaten uit Maleachi en Deutero-Jesaja uit de mond van deze bode, identificeert hij zichzelf als de bode en niet als degene die men verwacht. De context van Maleachi spreekt over ‘de dag van de Heer’, ‘de dag van JHWH’, waarop JHWH weer zijn tempel betreedt, de dag waarop het recht hersteld wordt. In de tekst van Deutero-Jesaja wordt – zoals we gezien hebben – de terugkeer van de God van Israël naar zijn stad en tempel na de ballingschap aangekondigd. Met andere woorden: via deze citaten krijgt de komst van Jezus van Nazaret goddelijke allure. Tot teleurstelling van het publiek van Johannes. Marcus brengt namelijk spanning in deze proloog. Hij suggereert dat ‘heel Judea en alle inwoners van Jeruzalem’ ervan overtuigd zijn hun heil te kunnen zoeken bij Johannes,

deze ascetische man, gekleed in een ruwe mantel van kameelhaar met een leren gordel en zich voedend met sprinkhanen en wilde honing. Een gemakkelijk te begrijpen ideaalbeeld, zo'n man – niet onmogelijk – afkomstig uit het milieu van Qumran waar men zich had teruggetrokken om zich af te zonderen van de verworden wereld. En... totaal verschillend van het beeld dat men van Jezus heeft overgehouden: een persoon die contact zoekt met de mensen uit de marge van de maatschappij, met hen die het niet zo nauw nemen met de Thora, de aloude leefregels van Mozes. Maar Johannes de Doper is gedecideerd: hij is maar een bode, niet zo'n krachtige figuur als die na hem komt, hij verkondigt een doop van bekering, maar zijn opvolger zal dopen met de geest, die zal werkelijk toekomstperspectief bieden.

Preekvoorbeeld

Een spannend begin

Mijn oude Nederlandse leraar vertelde dat de eerste woorden van een gedicht of een roman de toon zetten. Is de eerste regel goed, dan ga je door, is hij slecht, dan leg je het boek weg. Hij maakte dat duidelijk met de eerste regel van het gedicht van Martinus Nijhoff 'Het uur U'. Het luidt als volgt:

*Het was dag
De doodstille straat lag
Te blakeren in de zon,
Een man kwam de hoek om.*

Je ziet het gebeuren, die doodstille straat en de man die uit het niets de hoek om komt. Wat komt die man doen?

Even later wordt beschreven hoe mensen achter hun gordijnen met gespannen ogen de man volgen.

Wat komt hij doen?

Niet minder spannend zijn de eerste regels van het evangelie van Marcus.

Er staat geschreven:

Begin van de blijde boodschap van Jezus van Nazaret, de Zoon van God.

Als je deze regel voor het eerst leest, denk je:

Wat zou die Man mij te vertellen hebben?

Een blijde boodschap van de Zoon van God, dat moet iets speciaals zijn

Nu is niet alleen de schrijver belangrijk. Ook de ontvanger is belangrijk.

Naarmate de schrijver zich meer verdiept in de omstandigheden van de lezer, des te intenser worden de woorden.

Marcus wist heel goed wie de ontvangers waren van zijn Blijde Boodschap. Het waren zijn broeders en zusters die het in Rome zwaar te verduren hadden. Het waren mensen die werkten aan het Colosseum van Rome, het speeltje van de keizer. Het waren mensen die geen kant op konden en zich afvroegen: 'Hoe houden we dit vol?'

Aan hen schrijft hij:

Begin van de Blijde Boodschap van Jezus van Nazaret, de Zoon van God.

Daar ga je toch even voor zitten. Benieuwd wat de Zoon van God ons te vertellen heeft, vooral als je klem zit.

Meteen gaat het verhaal verder. Er treedt een man op: Johannes. Gekleed in een mantel van kameelhaar en hij eet sprinkhanen.

In die tijd was direct duidelijk wie er met Johannes bedoeld wordt. Het is de profeet Elia. Als die uit de hemel terug zou komen op aarde, zou alles anders worden. Dan zou het een hemel op aarde worden.

En, het kon altijd onverwachts gebeuren. Niet voor niets werd er op sabbatavond een stoel vrijgehouden voor de profeet en er stond altijd een vierde beker klaar om, als hij kwam, hem te kunnen aanreiken.

Over de profeet Elia deden allerlei verhalen de ronden. Eén verhaal wil ik u niet onthouden.

Er was een rijke die zich ongelukkig voelde. Hij dacht: 'Ik ga Elia zoeken.'

Het was sabbatavond, een oude man kwam de hoek om. Hij liep naar de rijke man en zei:

'Ik heb op u staan wachten. We hebben geen geld voor de sabbatmaaltijd'.

Samen gingen ze eten kopen en ook nog kleren voor vrouw en kinderen.

De rijke wilde afscheid nemen en met een goed gevoel naar huis gaan. Maar de arme nam hem mee naar huis, zette hem in de stoel van Elia en toen de vierde beker werd volgeschonken dacht de rijke: Die is voor de arme man, die zo straalt van geluk en die mij zo gelukkig heeft gemaakt. Maar de arme man overhandigde de beker aan de rijke, keek hem vol dankbaarheid aan en zei: *Ik heb zo lang op je gewacht.*

Het is Blijde Boodschap ten top.

Even de hemel op aarde te midden van zorgen en niet weten hoe.

De gever wordt ontvanger en de ontvanger wordt gever.

Onderscheid tussen arm en rijk vervaagt in een zielsverbondenheid van geluk.

Het is als het ware een doopsel van bekering... je naar elkaar keren.

Dit soort verwachtingen roept Marcus op bij zijn broeders en zusters die in grote verdrukking leven als hij schrijft:

Er treedt een man op Johannes. Gekleed in een mantel van kameelhaar en hij eet sprinkhanen.

Het is als met het liedje dat kinderen in deze tijd zingen: 'Vol verwachting klopt ons hart.'

Het evangelie gaat meteen verder. Johannes zegt: Ik ben de Messias niet. Ik ben een wegbereider. Na mij komt iemand die groter is. Ik ben zelfs niet waardig zijn schoenveter dicht te maken.

Deze woorden roepen meteen de volgende vraag op: Wie is Jezus als hij nog groter en belangrijker is dan de grote profeet Elia? Wat voor Blijde Boodschap komt hij ons brengen?

Wat voor blijde boodschap komt de Zoon van God ons brengen? (tijd geven om mee te denken)

Toen ik daarover nadacht kwamen allerlei gedachten naar boven. Het moet iets te maken hebben met eeuwigdurend geluk.

- Bevrijding van zorgen om dagelijks eten.
- Bevrijding van zorgen om kinderen en om je gezondheid.

- Bevrijding uit tirannie, moeten de bewoners van Rome gedacht hebben.
- Een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, om het in Bijbelse woorden te zeggen.

Maar dan staat er geschreven... *Hij zal u dopen met Geest en Vuur*. Dat is kort samengevat De Blijde Boodschap van de Zoon van God. Maar wat betekent dat, dopen met Geest en Vuur?

We moeten nu iets verder gaan dan het verhaal dat we gelezen hebben.

In de volgende verzen komt Jezus zelf naar voren. Hij gaat in het water staan en laat zich onderdompelen, en dan komt er een stem uit de hemel die iedereen verstaat. De stem zegt:

Jij bent mijn geliefde zoon, Jij bent mijn geliefde. Ik laat je nooit vallen wat er ook gebeurt.

Dat is gedoopt worden met Geest en Vuur.

Met andere woorden:

Iedereen kan je laten vallen, ze kunnen je pijn doen en zelfs doden, maar Ik, Ik ben en blijf altijd bij je. Ik vang je op.

Als je je daarin laat onderdompelen, als dat je overkomt, dan heb je eeuwige vreugde die niemand je kan afpakken.

Nu zullen er ongetwijfeld mensen zijn die zeggen of denken: Dat is mooi gezegd. Maak het eens concreter.

Ik heb erover nagedacht en kwam terecht bij mijn tante (ieder kan hier eigen voorbeelden invoegen). Op 93-jarige leeftijd is ze overleden, maar tijdens haar leven kende ze al momenten van dat eeuwig geluk. Toen ze 90 werd vroeg ik aan haar: wat is het geheim van je levensvreugde? Ze zei: 'Bidden'. Ze voegde er aan toe: 'Je gebed wordt altijd verhoord.... vaak niet zoals jij het wilt, maar *béter!*'

Dat is gedoopt worden met Geest en Vuur. Dat je de gave ontvangt om je over te geven aan de bevrijdende liefde van God...

Drie jaar later is ze in overgave aan die Liefde gestorven.

Het wonderlijke is dat als je je overgeeft aan die liefde dan kun je soms voelen dat angst oplost in vrede, dan kun je soms ervaren dat je wegen durft te gaan die onbegaanbaar lijken, soms dwars door de woestijn heen. Het hele evangelie getuigt daarvan.

Johannes, Elia, predikte een doopsel van 'je keren naar elkaar'.

Jezus wil ons dopen met Geest en Vuur, en dat is je toevertrouwen aan de liefde van God. Dat is in een notendop De Blijde Boodschap van Jezus van Nazaret, de Zoon van God.

Kees Verdegaal, *inleiding*

Hans Boerkamp, *preekvoorbeeld*

11 december 2011

Derde zondag van de Advent

Lezingen: Jes. 61,1-2a.10-11; Luc. 1,46-50.53-54; 1 Tess. 5,16-24; Joh. 1,6-8.19-28 (B-jaar)

Inleiding

Blijdschap om God kleurt de lezingen van de derde Adventszondag, die niet voor niets vanouds zondag Gaudete heet. Gaudete – wees blij/verheugt u – is het eerste woord van de Gregoriaanse introïtus van deze zondag, ontleend aan Filippenzen 4,4-6. In de teksten voor deze zondag komt ‘gaudete’ terug in Jesaja 61,10 (in het Latijn: *Gaudens gaudebo in Domino* – ik zal mij bovenmate in de Heer verheugen) en 1 Tessalonicenzen 5,16: *semper gaudete* – weest altijd verheugd). Ook uit de eerste zinnen van de tussenzang (Luc. 1,46-47) spreekt dezelfde vreugde. Het gaat daarbij in Jesaja 61 en het Magnificat om de vreugde over God als de God van rechtvaardigheid en bevrijding. In 1 Tessalonicenzen 5 is het meer de vreugde van het geloof zonder meer. Alleen in het evangelie keert de thematiek van blijdschap niet terug. Daar staat de identiteit van Johannes de Doper centraal.

Jesaja 61,1-2a.10-11 en Lucas 1,46-55

In deze perikoop brengt de profeet zijn roepingsopdracht onder woorden. Beslissend daarbij is de werking van de Geest. Hij verwijst hiermee naar een eerdere passage uit Jesaja (42,1) waar God zelf over de dienstknecht zegt: ‘Ik heb mijn Geest op hem gelegd’. De profeet van Jesaja 61 ziet zijn eigen roeping in het verlengde van de messiaanse gestalte van de dienstknecht. Deze dienstknecht is niet precies te identificeren en lijkt ook steeds weer in verschillende gedaantes te ‘incarneren’. De evangelisten zagen in Jezus de uiteindelijke gestalte van deze dienstknecht. Het eerste gedeelte van de perikoop (Jes. 61,1-2a) wordt door Jezus in de mond genomen in Lucas 4,18-19 en geactualiseerd: ‘Vandaag is het schriftwoord dat u hoort in vervulling gegaan.’ (Luc. 4,21). Hier ligt waarschijnlijk ook de reden waarom het lectionarium Jesaja 61,2b-9 weglaat: dit gedeelte wordt niet door Jezus geciteerd.

Gelezen vanuit de Advent wordt hier de verwachting van de komende Messias gethematiseerd. De profeet is met Gods Geest gezalfd om 1. armen de blijde boodschap te verkondigen, 2. te genezen wier hart gebroken is, 3. gevangenen vrijlating te melden, 4. vrijheid te melden aan opgesloten en 5. het genadejaar van de Heer aan te kondigen (in Jes. 61,2b-3 nog uitgebreid met de aankondiging van de dag van Gods vergelding en troost voor treurende). In 1-2 wordt ommekeer aangezegd aan degenen die – door onrecht – in de put zitten; 3-4 richt zich op de categorie (en dat kan dezelfde zijn als 1-2) die door economische uitbuiting tot slavernij is gebracht: voor hen is er weer hoop. Deze hoop zal vervuld worden in het genadejaar van de Heer, een verwijzing naar het jubeljaar (Lev. 25,10) of sabbatsjaar (Ex. 21,2) waarin slaven hun vrijheid herkrijgen. De messiaanse boodschap betreft zich op concrete sociale gerechtigheid.

Het tweede gedeelte van de perikoop (Jes. 61,10v) is een lofzang op God die de profeet zendt en met zijn Geest vervult. God is een God die de profeet bekleed heeft met heil en gerechtigheid. En zoals de profeet met goddelijke attributen bekleed wordt, zo zal die gerechtigheid ook over het volk komen als een tuin die vruchten voortbrengt. In de tussenzang wordt deze thematiek opgenomen. Maria lijkt zelfs het ‘lied’ van de profeet in de mond te nemen. Maria: zingt ‘Hoog verheft nu mijn ziel de Heer, verrukt is mijn geest om God mijn verlosser’ (Luc. 1,46v); de profeet: ‘Ik verheug mij uitbundig vanwege de Heer, ik jubel luid en juich om mijn God’ (Jes. 61,10) Ook Maria zingt in het Magnificat over de sociale gerechtigheid, waar overigens ook het aspect van vergelding (Jes. 61,2b) een plaats krijgt

(Luc. 1,51vv). Maria zingt haar lied als vrouw in verwachting van de Messias. Zo wordt de profetie van Jesaja in de liturgie helemaal toegebogen naar de verwachte komst van de Messias in Jezus Christus.

1 Tessalonicenzen 5,16-24

Aan het eind van zijn brief aan de christelijke gemeente in Tessalonica (het oudste christelijke geschrift) geeft Paulus een aantal korte aansporingen en vermaningen. Dit gedeelte begint in feite al bij 1 Tess. 5,12. De plaatsing bij de lezingen van de derde zondag van de Advent is te begrijpen uit het 'Weest altijd blij' dat past bij de oude traditie van zondag 'Gaudete – weest blij' en uit de zinsnede in vers 23 over 'de komst van onze Heer Jezus Christus' (in het Latijn: *Adventus Domini nostri Jesu Christi*). Het gaat hier echter niet om een aankondiging van de geboorte van Jezus, maar om zijn wederkomst aan het einde van de tijden. Ten tijde van deze brief was de mening dat deze komst op korte termijn aanstaande was. Later zal Paulus voorzichtiger worden over het noemen van een termijn. De aansporingen staan in het perspectief van de komst van Jezus en daarmee zijn het bij uitstek adventsteksten. Hoe een christen ook toeleeft naar de komst van Jezus, of dat nu in zijn eigen leven is, het vieren van de geboorte of het verdere perspectief van de wederkomst: vreugde, gebed, dankbaarheid zijn daarbij kernwoorden. Ruimte geven aan de werkzaamheid van de Geest en wegblijven van het kwaad bepalen een christelijk leven. In vers 23 geeft Paulus zijn lezers een zegenbede mee om ons voor te bereiden op de komst van Jezus.

Johannes 1,6-9.19-28

Bij gebrek aan voldoende tekst over Johannes de Doper neemt de derde zondag van de Advent in het B-jaar zijn toevlucht tot het Johannesevangelie. Daarmee wordt de thematiek van de tweede zondag uit Marcus 1,1-8 uitgebreid en toegespitst op de identiteit van de Doper en daarmee ook op de identiteit van degene die hij aankondigt. De eerste verzen van de perikoop 6-9 maken deel uit van de Proloog (1,1-18) en hebben een ander karakter dan het vervolg (19-28). De Proloog kun je lezen als een theologische samenvatting van het hele evangelie. Het is ook eerder poëtisch dan beschrijvend. Johannes wordt er geïntroduceerd als degene die komt getuigen van het Licht. In de eerste zinnen van de Proloog is Licht naast Woord en Leven een aanduiding van Christus. In 19-28 volgt een discussie tussen priesters en levieten met Johannes over diens identiteit. Hij is niet de Messias (het Grieks heeft hier *de Christus*, dat wil zeggen de Gezalfde), niet de (weergekeerde) Elia, niet de (weergekeerde) profeet (Mozes). Op de herhaalde vraag wie hij dan wel is, antwoordt Johannes met een Jesaja-citaat (Jes. 40,3): hij is de stem van iemand die roept in de woestijn: maak de weg recht voor de Heer. Johannes is vóór alles aankondiger, voorbereider. Na de vraag naar zijn identiteit wordt er nu naar zijn handelen gevraagd. Wat is de inhoud van jouw doopsel? Ook dit dopen blijkt aanwijzend en voorbereidend: het is maar waterdoop, maar onder jullie is de Komende al aanwezig. In de verzen 29-34 wordt dit uitgewerkt: Jezus zal dopen in heilige Geest.

Literatuur

W.A.M. Beuken, *De prediking van het oude Testament - Jesaja deel III-A*, 195-223

Preekvoorbeeld

Maandag 23 november 1654. In het donker van de late avond wordt de door lichamelijke kwalen geteisterde filosoof Blaise Pascal overvallen door een mysterieus licht. Zo diep grijpt dit moment in zijn leven in dat hij het in tweevoud opschrijft en in de voering van zijn jas laat

naaien. Pas na zijn dood wordt dit *Mémorial* wereldkundig. In een krachtig handschrift schrijft hij: ‘Vuur. God van Abraham, God van Isaäk, God van Jakob. Niet die van de filosofen en de geleerden. Zekerheid, zekerheid, gevoel, vreugde, vrede. God van Jezus Christus. [...] Vreugde, vreugde, vreugde, tranen van vreugde.’

De ervaring van Pascal is niet uniek in die zin dat mystici en andere grote geesten het gevoel ook kennen: overvallen worden door een gevoel van vreugde op een totaal onverwacht moment, ja zelfs in de diepste ellende. De dichter William Wordsworth was *surprised by joy* midden in zijn rouw om zijn gestorven dochter. De Joodse studente Etty Hillesum kende momenten van intense vreugde en dankbaarheid jegens haar God in het concentratiekamp Westerbork. Blijkbaar is vreugde een gave, die des te lichtender blijkt naarmate de duisternis dieper is.

Wat moeten we dan met de oproep *Gaudete* (wees blij!), het motto van deze zondag? Kan een mens een ander mens aansporen tot blijdschap? Zo’n appel roept toch vaak eerder het tegendeel op. Zit je in de put en zegt er iemand tegen jou dat er toch nog zoveel is om blij en dankbaar voor te zijn en dat het allemaal wel weer goed komt, dan word je daar toch eerder nukkig van dan vrolijk. Vreugde kun je niet opleggen of aanpraten; ze moet van binnenuit komen – of van bovenaf, het is maar hoe je het bekijkt. Wat moeten we dan met dit *Gaudete*? En alsof het niet genoeg is, doet Paulus er nog een schepje bovenop door te zeggen: ‘Weest altijd blij. Dankt God voor alles.’ Heeft zo’n aansporing wel zin?

Ja, toch wel. Maar alleen als zij uitgaat van mensen die weten waarover ze praten, dat wil zeggen die in hun eigen leven hebben ontdekt wat ware vreugde is en anderen daarmee kunnen aansteken. En dat zijn meestal mensen die ook weet hebben van het tegendeel – duisternis, kilte en uitzichtloosheid – en die tegelijk ontdekken dat dit niet de diepste grond is van de werkelijkheid. Mensen als Wordsworth, Pascal en Etty Hillesum, wier woorden oplichten tegen een duistere achtergrond van persoonlijke tragiek en juist daardoor zoveel levenwekkende kracht bezitten. Woorden ontsprongen aan een vreugde zó onverwacht dat ze die niet van zichzelf kunnen hebben.

Dat geldt zeker ook voor de sleutelfiguren in de lezingen van vandaag. Jesaja’s dienstknecht treedt naar voren om licht te brengen in het leven van allen die gebroken zijn of gevangen zitten. Een geheimzinnige gestalte die zelf prooi is van vernedering, uitbuiting en vervolging, maar die toegerust is met Geestkracht. Daarom kan hij zeggen: ‘Ik wil jubelen en juichen in de Heer, mijn ziel wil zich verheugen in mijn God.’ Het is dit weet hebben van duisternis én goddelijk licht dat hem overtuigingskracht geeft, ook al moet die op weerzin en ongeloof worden bevochten.

Johannes de Doper vereenzelvigd zich met deze roepende in de woestijn. Hij heeft weet van de duisternis in het hart van de mensen en tegen deze achtergrond verkondigt hij zijn doopsel. Lichtdrager is hij, hoewel geen lichtbron. Toch is het voldoende om velen te overtuigen, alle weerstand en vervolging ten spijt.

Paulus heeft op meerdere manieren ervaren wat licht en duisternis is. Verblind door haat jegens de volgelingen van Jezus overvalt hem op weg naar Damascus zo’n stralend licht dat het hem zwart voor de ogen wordt. Vanaf dat moment stelt hij zich ten dienste van de hemelse Stem en de mensen die, net als hij, hiernaar willen luisteren. Ook voor hem gaat dat niet zonder slag of stoot. En ook al weet hij velen te winnen door zijn stem te lenen aan hem die hem geroepen heeft tot het licht, toch is daarmee niet het einddoel bereikt. Wachten is het devies, tot hij terugkomt om alles te voltooiën – en in de tussentijd is het devies: ‘Weest altijd blij.’

Tja.

Wat doet deze oproep met ons, die leven in de verwachting van het feest van Jezus' geboorte? Voelen wij ons aangespoord tot vreugde of worden we er moedeloos van? Durven wij ons te laten aansteken door bevoorrechte getuigen als Jesaja, Johannes en Paulus, als Pascal, Wordsworth en Etty Hillesum, die weet hebben van duisternis en licht, en daardoor van vreugde die niet vergaat, of zoeken we liever zelf naar wat ons vreugde geeft? Durven wij te erkennen dat ware vreugde ons pas geschonken wordt als wij onze eigen duisternis onder ogen durven zien?

Ooit werd ik geraakt door een zin uit een preek die verpletterend was in zijn eenvoud: 'Echte vreugde is niets anders dan het leven dat ten volle geleefd wordt.' Ten volle, dat wil zeggen in zijn hoogte en zijn diepte, in stralende én diepdonkere momenten. Vreugde die voorbijgaat aan de nachtzijde van het bestaan, zal altijd oppervlakkig blijven. Toegegeven, het vraagt moed om het leven ten volle te leven. Maar als we durven, wellicht dat ook wijzelf dan zullen worden *surprised by joy* en vreugde mogen smaken die niet vergaat. Dan zullen we dragers zijn van een licht dat geen mens kan doven.

Marc Brinkhuis, *inleiding*

Victor Bulthuis, *preekvoorbeeld*

18 december 2011

Vierde zondag van de Advent

Lezingen: 2 Sam. 7,1-5.8b-11.16; Ps. 89; Rom. 16,25-27; Luc. 1,26-38 (B-jaar)

Inleiding

2 Samuel 7,1-5.8b-11.16

Koning David, die zelf in een paleis van cederhout woont, toont zich edelmoedig. Hij wil voor God, wiens ark onder een tent staat, een huis bouwen. Maar God bedankt daarvoor. Liever dan in een tempel woont hij in een verplaatsbare tent die hem toelaat samen met zijn volk op te trekken. God laat zich liever niet vastzetten en opsluiten in een kerk, een beeld of een instituut. Mensen willen steeds weer een God die hanteerbaar is, een God die ze naar hun hand kunnen zetten, een God om ons te dienen in plaats van andersom, terwijl God zichzelf wil zijn, niet de Bevestiger van het bestaande, maar de Bevrijder, steeds voorop en vooruit, in een telkens weer nieuwe uittocht, zodat de geschiedenis nooit stilvalt, maar steeds heilvoller en goddelijker wordt. Beelden van God, ook filosofische en theologische denkbeelden, doen hem altijd tekort. Het zijn altijd karikaturen. God is te groot en te levend om in beelden of in gebouwen te worden gevat. Beelden en tempels kleineren hem, zetten hem vast, maken hem monddood en ongevaarlijk. JHWH is een *gebeuren*. Niet vast te leggen. Altijd voorop. Ik-zal-er-zijn! JHWH is niet de God van het vaste, onveranderlijke beeld, maar de God van de tocht. Ga maar! Ik zal er zijn. Onzichtbaar, maar reëel. Over God kun je nooit beschikken. Je kunt hem niet zien, niet ter hand nemen, niet afbeelden, zelfs niet bewijzen. Hij is geen heb-God. Iedere voorstelling van hem moet telkens weer gecorrigeerd, gelouterd en gezuiverd worden. Men mag God niet tot een monument verlagen, de ongrijpbare niet grijpbaar maken. God is geen monument, maar een moment, geen beeld, maar geschiedenis. Hij geeft zich telkens weer te kennen in momenten, in geschiedenis, vooral in de geschiedenis van Israël die via David en zijn geslacht uitloopt op Jezus, de zoon van David, de mens naar Gods hart.

Bemerk ook hoe het genereuze voorstel van David door God helemaal wordt omgekeerd, wat in de Bijbel vaak het geval is. David wilde voor God een huis bouwen, maar God zegt: 'Ik zal voor jou een huis bouwen.' Het heil van Godswege wordt ons geschonken. We bewerken het niet zelf. God schenkt David een familie waaruit eens de Messias zal geboren worden. 'Het woord is vlees geworden en heeft zijn tent onder ons opgeslagen', schrijft de evangelist Johannes zoveel eeuwen later. God is een God van mensen, zoals Jezus er een was, niet van kerken of tempels. Salomo, de zoon van David, zal later voor JHWH wel een tempel bouwen, en ook vandaag staat er in ieder dorp een kerk, maar de bedoeling van die kerken is dat we er biddend samenkomen om enthousiast uitgezonden te worden, de wereld in, om daar mens te zijn zoals God dat van ons verlangt.

Romeinen 16,25-27

De lofprijzing die de Romeinenbrief besluit en meer dan waarschijnlijk later werd toegevoegd, looft God omdat hij ons kracht geeft door het evangelie van Jezus Christus, waarin eindelijk het geheim onthuld wordt dat eeuwenlang verzwegen werd maar dat nu voluit wordt geopenbaard. Het mysterie dat God uiteindelijk mens is geworden in Jezus Christus, die de zoon van David is en naar wie reeds de profeten hebben uitgekeken, is en blijft voor christenen de voornaamste reden om hem te loven en te danken.

Lucas 1,26-38

De engel Gabriël komt van Godswege. In de Bijbel dienen engelen om de verbinding tussen hemel en aarde tot stand te brengen. Zij zijn niet interessant op zichzelf en hebben geen zelfstandige rol, maar enkel een functie. Ze wijzen van zichzelf weg, met de ene hand naar het leven van de mensen en met de andere naar Gods betrokkenheid daarbij. Zij betekenen dat God werkzaam aanwezig is in het leven van mensen, dat hij zich hun lot aantrekt. Engelen verkondigen dat het leven van de mens geen aaneenschakeling is van toevallige gebeurtenissen, maar dat God daarin te vinden en te ontdekken is. Ook in dit verhaal, waarin de geboorte van Jezus wordt aangekondigd, dient de engel Gabriël om duidelijk te maken dat God met dit gebeuren te maken heeft. Dat een vrouw zwanger is, dat zij door een volkstelling gedwongen wordt om op reis te gaan en dat haar kind dan tijdens die reis geboren wordt, is op zichzelf niet zo buitengewoon te noemen. Lucas onderlijnt echter het belang van deze gebeurtenissen door een engel plechtig te laten verkondigen dat het kind dat geboren wordt de Zoon van de Allerhoogste is, de Redder en de Messias van de wereld. Zo maakt hij in het alledaagse het bijzondere zichtbaar, in het nietige het veelbetekenende, in het voorbijgaande het blijvende en in het aardse het hemelse.

Het verhaal verloopt helemaal volgens het vaste schema van de geboorteaankondiging dat we kennen uit het Oude Testament (bijvoorbeeld Recht. 13,2-7) en bevat ook kenmerken van het roepingverhaal (bijvoorbeeld Recht. 6,11-24). Dit schema ziet eruit als volgt: voorstelling van de ouders (Maria en Jozef); verschijning van de engel (Gabriël); schrikreactie van Maria ('Wat betekent dit?'); het antwoord van de engel ('Vrees niet, Maria'); aankondiging van de geboorte; het noemen van de naam (Jezus, wat betekent 'God redt'); een uitspraak over de toekomst van het kind (Jezus zal groot zijn, Zoon van Allerhoogste genoemd worden en God zal hem de troon van zijn vader David schenken en aan dat koningschap zal nooit een einde komen); de vraag van Maria ('Hoe zal dit geschieden?'); het antwoord van de engel (die verwijst naar de heilige Geest en de kracht van de Allerhoogste die het onmogelijke mogelijk maakt); verwijzing naar een teken ('Zie uw verwante Elisabet heeft in haar ouderdom een zoon ontvangen'); ten slotte het geloofsantwoord van Maria ('Zie de dienstmaagd des Heren; mij geschiede naar uw woord') en het heengaan van de engel.

Liever dan in tempels en kerken woont God in mensen. Hij woont voluit in Jezus, die de zoon van David is en later de Zoon van de Allerhoogste zal worden genoemd. Hij woont ook in mensen zoals Maria, de moeder van Jezus, die de dienstmaagd des Heren wil zijn en helemaal open staat voor wat haar van Godswege overkomt. Terecht zal zij later in haar litanie 'tempel van God' en 'ark van het verbond' worden genoemd. God woont tenslotte in alle mensen die zich laten inspireren door zijn heilige Geest, die één en onverdeeld ook de Geest van Jezus Christus is. In die zin schrijft Sint Paulus aan de christenen van Korinte: 'Weet u niet dat u een tempel van God bent en dat de Geest van God in uw midden woont?' (1 Kor. 3,16). God woont in mensen die in zijn dienst staan en zijn wil laten geschieden in alles wat hen overkomt.

Preekvoorbeeld

Wanneer iemand veel voor je betekent, geef je daar soms uitdrukkelijk vorm aan. Bij een verjaardag, of met Sinterklaas of Kerst. Dan geef je een mooi cadeau om te laten zien hoe je om die ander geeft en waarmee je uitdrukt wat hij of zij voor je betekent. Maar wie kent niet van die situaties, waarin je iets van iemand cadeau krijgt, waar je je niet blij, maar erg verlegen mee voelt. Omdat je het gevoel hebt dat de relatie die je met die persoon hebt nog niet aan zo'n cadeau toe is. Je begint je dan wat ongemakkelijk te voelen en onvrij, omdat je het onplezierige gevoel krijgt dat je wordt ingepalmd, gekocht misschien wel. En daar lijdt de

relatie dan onder, want je voelt je niet meer vrij met elkaar verbonden, maar onvrij aan elkaar geketend.

Deze gedachten komen bij mij op bij het verhaal over David, zoals wij dat vandaag horen in de Eerste Lezing. David wil voor God een tempel bouwen. Hij kan het niet aanzien dat God in een tent woont, terwijl hijzelf als koning in een paleis verblijft. Dat is toch mooi van David, zou je zeggen. Maar God wil die tempel nog niet. God vindt het daar kennelijk nog te vroeg voor. Ik heb de indruk dat God fijntjes aan David laat merken, dat als David nu al met een tempel komt aanzetten, het er veel van weg heeft dat David God aan zich wil binden door hem als het ware op te sluiten in het huis dat hij voor God wil bouwen.

David komt te vroeg. Dit is de reden waarom God laat weten dat hij niet op die tempel zit te wachten. Ik geloof niet dat God er iets tegen heeft dat er een tempel voor hem wordt gebouwd. Wat is er nou mooier dan een huis dat ervoor bestemd is om Gods grote daden te verkondigen in offer en eredienst? Maar dat moet niet te vroeg gebeuren.

We moeten minstens wachten tot God ermee klaar is om voor ons een huis te bouwen. Want God keert de boel om. Bij monde van de profeet Natan laat hij weten dat hijzelf druk doende is met het bouwen van het huis Israël. Daar is het God meer om te doen dan om een tempel. Wat God wil is het levende huis van zijn volk. Aldus blijkt dat niet David, niet wij het zijn die God een huis bouwen, maar dat God zichzelf een huis bouwt: een levend volk dat Gods wil doet. En als wij daar niet op wachten en daar geen rekening mee houden, beginnen wij altijd te vroeg met het bouwen van een Godshuis, een tempel.

We beginnen dan te vroeg, omdat er dan nog geen geloof is om Gods huis te kunnen bouwen. En zonder geloof in God die ons samenvoegt tot een huis, een gemeenschap waarin zijn wil wordt gedaan, wordt iedere tempel, iedere kerk misschien wel een mooi gebouw en is wat daarin gebeurt misschien ook wel heel mooi om mee te maken en kun je er misschien ook wel een heel fijn gevoel krijgen, maar voor God hoeft dat dan allemaal niet. Hij voelt zich dan wat bekocht, omdat hij dan gebruikt wordt voor uiterlijk vertoon of om een vrome indruk te maken. Als God van ons een tempel wil, een kerk, is die bedoeld om daar eer te brengen aan zijn Naam door open te staan voor wat God met ons wil doen en door hem in ons leven te willen laten werken.

Bijbels gezien is een volk pas klaar, wanneer er een koning is naar Gods hart. In het evangelie van vandaag wordt de geboorte van zo'n koning aangekondigd, en duidelijk wordt waarom die koning juist in Maria's leven geboren kan worden.

Maria wordt een geheim gewaar in haar hart. Zij wordt gewaar dat God een bedoeling met haar heeft. Wat opvalt is dat Maria net iets anders met haar geloofsgeheim omgaat dan David met het zijne. Wanneer Maria haar geheim gewaar wordt, probeert zij dat niet te snel tastbaar en grijpbaar te maken. Zij neemt het niet in eigen hand. Zij staat met lege handen en kan alleen maar zeggen: Zie de dienstmaagd des Heren; ik ben bereid, doet U maar met mij, laat het maar groeien tussen u en mij.

En dit is precies de manier waarop wij mensen huis van God worden. Niet alles wat er tussen God en ons gebeurt vastleggen in een tempel, in eredienst, in het nauwgezet nakomen van regels en voorschriften. Op deze manier maken wij van het geheim van God iets wat een afgebakende plaats in ons leven krijgt, afgezonderd bijna, alleen voor de zondag of zo. Maar het gaat er juist om dat wat er tussen God en ons is, in heel ons leven tot ontwikkeling komt. Maria liet het zo gebeuren en aldus werd zij de moeder van Jezus, in wie God zich metterwoon onder ons mensen vestigt. Maria is er als geen ander in geslaagd de roeping van Israël waar te maken: huis van God te zijn door God in ons leven aan het werk te laten.

Natuurlijk heeft het betekenis dat deze lezingen kort voor het Kerstfeest worden gelezen, want met Kerstmis vieren wij en bidden wij dat God ons ook nu weer, in Christus, wil opbouwen tot zijn huis. Kort voor dit feest horen wij vandaag welke sfeer er moet zijn, wil God zich

metterwoon onder ons mensen vestigen en komen met zijn vrede in onze dikwijls zo onvredege wereld.

God ziet uit naar een sfeer van bereidheid om hem toe te laten in héél ons leven; om hem niet weg te sluiten in een huis van gebed, in kerstvieringen, in een kerk in kerststemming. Als de bereidheid er niet is om God in héél ons leven aan het werk te laten, krijgt al dat fraais iets van een cadeau dat te vroeg komt, dat gegeven wordt om iemand aan je te binden. Zo'n cadeau wijst God af, zoals hij de tempel van David afwees, want God laat zich niet aan ons binden. Hij bindt ons juist aan zich door ons op te bouwen tot zijn volk, zijn huis onder de mensen.

God neemt vast wel de gaven aan die wij hem willen geven, maar pas wanneer het gaven zijn waaruit blijkt dat wij hem in héél ons leven toelaten en dat hij in héél ons leven zijn gang mag gaan. Kortom, als uit die gaven blijkt dat wij zien dat God de bouwer is van zijn huis, meer dan wij dat zijn.

Doen wij dit, dan zal God zich ook dit jaar weer een woning willen bouwen in onze kerk in kerststemming, om kracht bij te zetten aan ons geloof, zodat het daden verricht van gerechtigheid en vrede en ons inschakelt bij de bouw van zijn woning onder de mensen. Dat huis, waarover wij vannacht gaan zingen dat het vol is van vrede en van mensen in wie God een welbehagen heeft.

Als wij dat toch eens mochten meemaken.

Sylvester Lamberigts, *inleiding*
Jan van den Eijnden OFM, *preekvoorbeeld*

24 december 2011

Kerstmacht

Lezingen: Jes. 9,1-6; Ps. 96; Tit. 2,11-14; Luc. 2,1-14 (B-jaar)

Inleiding

Jesaja 9,1-6

Onze tekst maakt deel uit van het Immanuël-boek. De historische context is de crisis in de nasleep van de Syro-Efraïmitische alliantie. De koningen Resin van Syrië en Pekach van het Noordrijk Israël komen in opstand tegen de Assyrische Tiglatpilesar III (736 v.Chr.), op dat moment de regionale grootmacht. Als koning Achaz van Judea weigert aan te sluiten wordt hij aangevallen door de bondgenoten. Achaz roept op zijn beurt de hulp van de Assyriërs in, die vervolgens vernietigend toeslaan en Samaria, hoofdstad van het Noordrijk, verwoesten (722 v. Chr.). Uiteindelijk belegeren ze zelfs Jeruzalem, onder koning Hizkia (701 v. Chr.). Onze profetie voorziet de bevrijding van het Assyrische juk. De identiteit van het kind dat dit zal bewerkstelligen is niet helder. Men mag daarbij vooral denken aan Hizkia zelf (vgl. Jes. 7,14), die, anders dan zijn vader Achaz, geen vazal meer is maar zelf heerschappij zal voeren. Maar men kan ook denken aan de zoon van de profeet (vgl. Jes. 8,3v), of aan een messiaanse heerser uit het huis van David.

De in martiale beelden geschetste bevrijding is vooraleerst politiek van aard. Rasji (elfde eeuw) duidt het 'licht dat opgaat' (v. 1) als de vernietiging van het vijandelijke leger. Maar men mag hier zeker een allusie in zien op de Uittochttraditie; de uittocht uit Egypte vond immers plaats in de duisternis van de nacht (Ex. 12). Het verbreken van het juk (v. 3) is een Bijbels beeld voor het beëindigen van een onderdrukkend regime. De stampende laarzen en de met bloed doordrenkte mantels (4) verwijzen naar de strafexpeditie van de Assyriërs, maar roepen schrikbeelden op die in iedere generatie herkenbaar zijn. Dat alles verdwijnt in een vuur dat hier zowel bevrijdend als louterend is. Interessant in deze profetie is dat politiek zo vervlochten is met religie, dat onduidelijk is waar het een ophoudt en het andere begint. Zo is vers 2c een verwijzing naar het Loofhuttenfeest, het laatste oogstfeest van het jaar (Deut. 16,15). Dit oogsten wordt vergeleken met het halen van buit op de vijand, een oorlogssetting.

De bevrijding is zeer realistisch getekend. Bovendien is het niet eenvoudig bij de vertaling van de werkwoorden te kiezen voor profetische perfecta, waarbij de profetie nu al als realiteit wordt voorgesteld, of voor toekomstige tijden. In de profetie wordt overigens teruggesproken op eerdere, miraculeuze, overwinningen op de vijand. Vers 3 verwijst naar de overwinning die Gideon met zijn kleine bende behaalde op het leger van Midjan (Re. 7). Dat kenmerkt profetie net zo: in de profetie verschijnt een toekomst (gevreesde, verhoopde of zich nu al voltrekkende) vanuit een analyse van het heden en in het licht van verleden tradities.

Na deze martiale beelden vindt een omslag plaats in de tekst; alle aandacht is gericht op het kind dat dit alles gaat bewerkstelligen. Hij is begiftigd met eretitels: 'wonder van beleid, goddelijke held, vader voor eeuwig, vredevorst'. In Egypte kregen koningskinderen bij geboorte al eretitels mee. De titels hier grijpen terug op een geïdealiseerd Davidisch koningschap, door recht en gerechtigheid gesteund. Vers 6d is, zo terecht Rasji, grammaticaal ambigue: gaat het hier om de ijver van God (*genitivus subjectivus*) of de ijver van dit kind voor God (*genitivus objectivus*)?

Titus 2,11-14

De gemeente dient zich te bezinnen op haar grondvesten: de openbaring van Gods redding in het verhaal van Jezus en de gevolgen die dat heeft. Het universele van die redding is een

belangrijk thema in de brieven van Paulus. Die redding dient zichtbaar te zijn in een overvloed van goede werken (14). ‘Goede werken’ staat in de vroeg-Joodse en christelijke traditie voor het praktiseren van de wet van Mozes, maar in het bijzonder voor dat wat de rabbijnen ‘liefdewerken’ noemen, activiteiten voor de kwetsbare medemens. Die ‘politieke’ inzet geeft gestalte aan de Messiaanse gemeente van Joden en niet-Joden.

Lucas 2,1-14

Er is weinig liefelijks in de manier waarop de evangelisten Jezus geboren laten worden en Kerstmis behelst evenzeer vreugde als dreiging. Bij Matteüs is dat directe kindermoord (een Exodus-motief), in Lucas is dat de volkstelling.

Er is veel geschreven over het historische probleem dat deze telling pas in 6 n. Chr. plaats had, toen P. Sulpicius Quirinius een volkstelling organiseerde, nadat Agrippa, de zoon van Herodes, was verbannen door de Romeinen (Josefus, *Joodse Oudheden* 17,27.89; 18,2). Handelingen 5,37 rept van die telling in verband met Judas de Gallileër. Deze ontketende een Messiaans geïnspireerde, zelotische opstand omdat men het betalen van belastingen een theologische gotspe acht. Dat ziet men als het erkennen van een andere heerser ‘na God’ (*meta ton theon*) (*Joodse Oorlog* 2,117).

Bedoelt de anders toch zo nauwkeurige Lucas met het bijwoordelijke *protè* (vóór, eerst) dat de geboorte aan die telling voorafging? Hoe dan ook heeft hij dit motief nodig om Jozef en Maria vanuit Nazaret naar Betlehem te krijgen. Jezus moet, Bijbels gesproken, in Betlehem geboren worden, de stad van de herder-koning David. Dat is het profetische programma zoals getekend in Micha 5,1, de tekst die Matteüs 2,5-7 in dat verband aanhaalt. De geslachtenlijst van Lucas 1 vooronderstelt deze Davidische afstamming eveneens. Het is frappant dat we een traditie over de Messias die in Betlehem geboren moet worden eveneens aantreffen in rabbijnse bronnen (Echa Rabba 1,57; j.Berachot 5a).

Jezus wordt geboren op een onduidelijke plek, want ‘er was geen plaats voor hen in de herberg’. Zijn lijfje wordt in een veevoederbak gelegd. Dit is de opmaat voor het herdersthema. Zij zijn het immers die de geboorte van dit kind als eersten mogen vernemen. Dit verbindt Jezus met andere herders in Tenach: Abraham, Isaak, Jacob, vooral Mozes en David zelf. Ofschoon Jezus geen herder was in letterlijke zin, is hij dat in Bijbelse zin als geestelijk leider. Herders genoten in die dagen overigens een negatieve reputatie; zij lieten hun kudde op andermans grond grazen. Maar volgens de Talmoed leerde Mozes zijn leiderscapaciteiten als een ‘goede herder’ (Ex. Rabba op Ex 3,1) die de kudde achterliet om een geitje te zoeken. Jezus werkt dat zelfde thema uit in zijn parabel (Luc. 15,3-7).

Terug naar de politiek. Lucas’ verwijzing naar de volkstelling wakkert verwachtingen aan: is Jezus de politieke verlosser van Israël, accepteert hij wel het betalen van belastingen (zie Luc. 20,20-26)? Zo komen we bij de samenhang van onze teksten. Het zou een misvatting zijn Jesaja 9,1-6 te lezen als ‘voorspelling’ van de komst van Jezus. Al was het maar omdat Lucas zelf dat niet doet. De lofzang van Zacharias (Luc. 1,79) leest Jesaja 9,1 met het oog op Johannes, niet Jezus. Maar Messianisme in de geest van de Schriften is zowel politiek als religieus, en Jesaja vult Lucas hier perfect aan. Met politiek bedoelen we inzicht in de corrumperende aard van politieke en economische misstanden. Maar Jezus spreekt, ook in zijn geboorteverhaal, eerst en vooral het individu aan op zijn vermogen tot verandering. Als het individu verandert, verandert die andere dimensie ook. Dat is, zo Lucas, het aanbreken van het Jubeljaar van God (Luc. 4,18-19).

Preekvoorbeeld

Het leven verloopt niet als een opeenvolging van gelijkwaardige momenten. Er zijn ogenblikken die men als bijzonder belangrijk ervaart. Zij onderscheiden zich van de normale uren en dagen doordat er iets bijzonders gebeurt, dat het leven verandert en rijker maakt. Het kunnen zeer onderscheiden belevissen of ervaringen zijn, die een bepaald moment tot een genademoment maken. Meestal heeft het met andere mensen van doen. Wanneer bijvoorbeeld een jongen een meisje voor het eerst toefluistert 'ik hou van jou', dan kan dit voor beiden een bijzonder ogenblik worden, dat zij niet meer vergeten. Of wanneer een vrouw, na een wellicht moeilijke zwangerschap, haar eerste kind ter wereld brengt, dan kan – ondanks de weeën – de ervaring van de geboorte een onvergelijkbaar mooi moment zijn in het leven van de jonge ouders. De stralende gezichten wanneer zij de nieuwgeborene in hun armen houden, maken duidelijk dat het hier om een genademoment in het leven van het jonge paar gaat. Vaak drukken ouders dat zelf uit, wanneer zij zeggen: de geboorte van onze dochter/zoon hebben wij beleefd als een groot wonder.

Genade- en scharniermomenten zijn er niet alleen in het leven van de enkeling. Ze zijn ook aan te wijzen in het leven van de volkeren. Toen in 1989 de muur van Berlijn viel, hebben velen dat als een groots moment ervaren. En toen in 1969 de eerste mens de maanbodem betrad, was dat een beslissend moment in de geschiedenis van de mensheid. Ook vannacht gedenken wij een scharniermoment in de geschiedenis: de geboorte van Jezus Christus. Dit gebeuren is zo'n groot wonder, dat wij de draagwijdte ervan nauwelijks kunnen bevatten. De oneindige God, die hemel en aarde geschapen heeft, wordt mens, om ons bestaan te delen. Hij wordt mens om ons uit geweld en haat, hebzucht, angst en nood te bevrijden. Hij wordt mens om de duisternis uit ons hart te verdrijven en ons gelukkig te maken. Hij wordt mens om ons heel nabij te zijn en ons zijn liefde te tonen. Hij wordt mens om ons eeuwig leven en geluk te schenken.

Voor ieder die zich door de geboorte van Gods Zoon innerlijke beroeren laat, is Kerstmis een echt genademoment. Een moment dat de loop van de geschiedenis heeft veranderd, omdat God zelf een deel van de wereldgeschiedenis wordt, en niet onbewogen vanuit de verte toekijkt hoe mensen met elkaar en met de wereld omgaan. Met zijn zoon Jezus – vertaald betekent deze naam 'God redt' – wil hij ons mensen uit alle nood en duisternis redden, toont hij ons zijn grenzeloze liefde. Met de geboorte van Jezus zegt hij tot ons: 'kijk naar mijn Zoon, wanneer gij u inspant om uit de Geest te leven, dan zal uw leven slagen, en zult gij in vrede met elkaar leven!'

Terecht wordt de profetie van Jesaja, die oorspronkelijk de bevrijding van het Assyrische juk betrof, door de liturgie op Jezus toegepast: 'Uitbundig laat gij hen juichen en overstelpt hen met vreugde... Want een kind wordt ons geboren, een zoon wordt ons gegeven. De heerschappij rust op zijn schouders; men noemt hem vredevorst' (Jes. 9,2.5). Lucas, die ons het kerstevangelie verhaalt, bericht over het feit dat eenvoudige mensen, herders, omstraald door Gods lichtglans als eersten de geboorte van Jezus als beslissend genademoment ervaren. Onder de indruk van de boodschap van de engelen (Luc. 2,14) gaan zij op weg naar Betlehem. Wat zij daar zien en ervaren, moet hen ongemeen gefascineerd en begeistert hebben, want Lucas eindigt het kerstverhaal met de zin: 'De herders keerden terug, terwijl zij God verheerlijkten en loofden om alles wat zij gehoord en gezien hadden' (2,20).

Maria en Jozef is het niet anders vergaan. Ondanks de ongemakken van de reis, ondanks de uiterst primitieve omstandigheden waarin de geboorte plaatsvond, hebben zij het gebeuren als een groot wonder, als een genademoment voor hen zelf en voor de hele wereld gezien.

Genademomenten laten sporen na in het leven van afzonderlijke mensen, van volkeren of van de ganse mensheid. Het genademoment van de geboorte van Jezus laat een goddelijk spoor na in de wereldgeschiedenis, dat niet meer uitgewist kan worden. Wij kunnen dit spoor ook vandaag nog volgen, en ik ben er zeker van dat wanneer we ons openstellen, zoals Maria en Jozef en zoals de herders, wij dit kerstfeest als een goddelijk genademoment zullen ervaren, dat ons leven veranderen kan. Wellicht verheugen wij ons dan en zingen zoals eertijds de engelen: ‘Eer aan God in de hoge en vrede op aarde aan de mensen die Hij liefheeft.’

Eric Ottenheijm, *inleiding*

Ernest Henau, *preekvoorbeeld*

25 december 2011

Kerstdag

Lezingen: Jes. 52,7-10; Ps. 98; Heb. 1,1-6; Joh. 1,1(-5.9-14)-18 (B-jaar)

Inleiding

Jesaja 52,7-10 en antwoordpsalm 98

Op Kerstmis staat de komst van de Heer centraal, en wel op tweevoudige wijze: zijn komst in het verborgene en zijn komst in heerlijkheid. Als gedachtenisviering wordt de eerste komst gevierd, als toekomstverwachting de tweede. De liturgie koppelt bovendien deze tweevoudige komst aan de komst van de Heer in profetische teksten uit het Oude Testament.

In de dagmis geschiedt deze koppeling aan oudtestamentische teksten primair aan de profetieën uit het Jesajaboek. In dat boek neemt de komst een bijzondere positie in. In de hoofdstukken 1-39 staat de komst van vijandige volkeren centraal die door de Heer als instrument gebruikt worden om het zondige Sion te straffen. Het is een komst die uiteraard niet positief gewaardeerd wordt. Zij vindt haar climax in de ballingschap van de Sionbewoners, zonder dat deze expliciet worden beschreven. Op de ballingschap, de beweging weg van Sion, wordt alleen gealludeerd, met name in hoofdstuk 39, maar de beschrijving ervan zelf wordt in de overgang tussen hoofdstuk 39 en 40 verzwegen.

In de hoofdstukken 40-66 staat de komst van de Sionbewoners naar Sion centraal. Deze beweging, terug uit ballingschap, voltrekt zich evenwel niet vanzelf. Allereerst is het de Heer zelf van wie de terugkeer naar Sion beschreven wordt (Jes. 52,7-10). Vervolgens is het de – lijdende – Knecht des Heren die van Godswege het voortouw neemt om het volk te doen komen naar Sion (52,11v gevolgd door de lijdenstekst van de Knecht in 52,13–53:12).

De komst van de Heer betekent goed nieuws, evangelie, en behelst dat de Heer Koning is. Zijn koningschap, gevestigd te Sion, betekent troost voor het Godsvolk, als opheffing van de ballingschapstraf, een redding die niemand kan ontgaan en door de gehele wereld aanschouwd wordt.

Deze herstart wordt in profetisch jargon ‘nieuw’ genoemd. De wegtocht uit de ballingschap is een nieuwe exodus: zoals eens de uittocht uit Egypte zich voltrok, zo en op gelijke wijze voltrekt zich de uittocht uit de ballingschap. Zoals er toen een weg lag door de wateren, zo ligt er nu op gelijke wijze een weg door de zandzee. Het oude, dat wil zeggen het falen en de zonde van Sion, is voorbij, het nieuwe, dat wil zeggen de continuering van Gods bevrijdend handelen uit Egypte, grijpt thans plaats (zie bijvoorbeeld: Jes 43,16-19).

Dit profetische gebruik van het woord ‘nieuw’ vinden we ook in Psalm 98. Zoals eens een lied werd ingezet na de doortocht door de Schelfzee (Ex. 15,1-18.20v), zo en op gelijke wijze klinkt thans een nieuw lied. Het lied behelst het koningschap van de Heer God, zoals dat eveneens in het Jesajaboek beschreven is in de komst van de Heer naar Sion: de Heer is Koning en komt ten aanschouwen van geheel de aarde.

Evangelielezing Johannes 1,1-18 en tweede lezing Hebreëën 1,1-6

In de proloog van het Johannesevangelie staat de komst van de Heer Jezus centraal. De tekst beschrijft geen geboorteverhaal zoals in Lucas. In een bijna poëtische voorrede beschrijft de evangelist het zichtbaar worden van God als een Woordgebeuren. Deze koppeling aan het Woord maakt het hem mogelijk om enerzijds Jezus Christus te parallelliseren met Mozes, die het Woord van de Thora, de Wet, ontvangen heeft, en om anderzijds Jezus Christus te

koppelen aan de beginne, een toespeling op de opening van het Genesisboek met het scheppingsverhaal (Gen 1,1–2,3).

Het eerste element sluit aan op het profetische jargon ‘nieuw’. In Jezus Christus worden genade en waarheid zichtbaar. Genade en waarheid waren allang zichtbaar. In de Thora, zoals de Tien Woorden ten leven, kan eenieder zien hoe God zichtbaar zou moeten worden in het handelen van de mens. Nieuw is dat deze Thora zichtbaar wordt in een concrete mens, Jezus de Christus.

Het tweede element sluit aan bij de Bijbelse gewoonte om, als er sprake is van een bijzondere geloofsheld, deze dat te laten zijn vanaf het allereerste begin. God begint zich niet pas ergens gedurende het leven van de geloofsheld met deze te bemoeien, maar doet dat diens hele leven al. Bij Mozes gaat het Bijbelverhaal daarom terug tot zijn geboorte, waar het bedreigde kindje Mozes als eerste van het Godsvolk gered wordt door de Heer God. Terwijl alle Hebreeuwse jongens verdronken moeten worden in de Nijl, wordt Mozes in een biesen mandje, eigenlijk een biesen arkje, gered door het water heen (Ex. 1,15–2,10). Mozes, die zijn volk bevrijdt van Egypte, is reeds vanaf zijn geboorte zelf een bevrijde.

Bij Simson, bekend om zijn enorme kracht, gaat het verhaal nog iets verder terug, tot aan de zwangerschap. Een anonieme engel verschijnt aan de aanstaande ouders om te vertellen dat ze een bijzonder kind zullen krijgen (Re. 13,1-25). De bestemming van Simson, die zijn volk bevrijdt van de Filistijnen, is reeds gegeven vóór zijn geboorte.

Terwijl het Matteüsevangelie teruggaat tot op een bijzondere geboorte, waarbij de Messias ternauwernood ontsnapt aan een moordpartij onder pasgeboren jongetjes (Mat. 2,13-18), en Lucas teruggaat tot op een bijzondere zwangerschapsaankondiging, waarbij een engel des Heren, Gabriël genaamd, het kind dat geboren wordt aankondigt (Luc. 1,26-38), gaat Johannes nog een stap verder terug. Johannes schrijft: ‘in den beginne’.

Het eerste dat geschapen wordt in het Genesisverhaal, is het licht, zelfs nog voordat er lichtdragers (zon, maan, sterren) gemaakt zijn. In het Johannesevangelie is het licht een graag gebruikt beeld voor de Messias. Ook in de proloog komt het geregeld voor. Het licht komt in de wereld, het licht dat iedere mens verlicht. Maar Johannes wil niet teruggaan tot de eerste scheppingsdaad, maar zelfs nog daarvóór. Het eerste dat God doet, is immers niet het licht scheppen, maar een woord spreken: ‘toen zei God: “er zij licht”’. Johannes schrijft daarom niet ‘in den beginne was het Licht’, maar ‘in den beginne was het Woord’.

Het Woord is vol beweging. De Griekse tekst drukt dit reeds uit in ‘en het Woord was bij God’, waar ook ‘naar God’ vertaald zou kunnen worden. Deze beweging vindt uiteindelijk vorm in de vleeswording. Het Woord, onvergankelijk, zo op God betrokken, één met hem, wordt vlees. In de Bijbel is ‘vlees’ uitdrukking van alles dat vergankelijk is, fragiel en sterfelijk. De mens is vlees. Dat wil zeggen: de mens is sterfelijk, eindig. Een mens kan niet leven alsof hij tot in de eeuwen der eeuwen doorgaat, hij kan niet over de grens van zijn eindigheid heen. Het is deze fragiliteit, deze sterfelijke eindigheid die het Woord aanneemt: ‘en het Woord is vlees geworden’. Zo deelt het Woord het mensenbestaan: ‘en het heeft het onder ons gewoond’.

Door deze terugkoppeling naar de beginne kan de evangelienschrijver Johannes de Doper laten getuigen dat hij die na hem komt, vóór hem was. De chronologische volgorde: Gods scheppingswoord – Johannes de Doper – Jezus de Christus wordt door de vleeswording van het Woord in Jezus theologisch omgeduid.

Een verbinding aan het Woordgebeuren bevat ook de epistellezing uit de Hebreeënbrief. Terwijl het Johannesevangelie de terugkoppeling maakt naar de beginne, grijpt de Hebreeënbrief vooruit op het einde der tijden. Met behulp van citaten uit de Schriften wordt Jezus Christus als climax van Gods spreken tot zijn volk beschreven. Daarbij nemen Psalm 2,7 en 1 Sam. 7,14, die beide de relatie tussen de Davidide en Koning God beschrijven, een

prominente plaats in. In deze climax is het einde der tijden, Gods definitieve spreken, doorgebroken. Maar toch is de climax nog niet voltooid met de verschijning van deze Zoon. Zij vindt pas haar voltooiing, wanneer zijn komst in heerlijkheid, de tweede komst, een feit is. Deze komst staat nog open, maar is met de komst van de Eerstgeborene al wel verzekerd.

Preekvoorbeeld

Enige jaren geleden zag ik in een kerk, die ik zo rond de kerstdagen bezocht, een kribbe van zo'n halve meter hoog met daarin stro. En op dat stro lagen een aantal wat verfromfaaide bladzijden die uit een bijbel gescheurd waren. Verder niets.

Er ging een schok door me heen. Je scheurt toch niet zo maar bladzijden uit de Bijbel. Dat doe je toch niet met een heilig boek en zeker niet in een kerk. Maar toen ik het verder op me in liet werken, raakte het me en kwamen de woorden uit het evangelie van vandaag spontaan bij me naar binnen. Het Woord is vlees geworden. Symbolisch verbeeld in deze kribbe.

Gods Woord is vlees geworden.

Gods Woord moet werkelijkheid worden, zijn uitwerking hebben, niet in een boek blijven. Zo werpt de evangelist Johannes vandaag zijn licht op de geschiedenis van God met zijn mensen. Het woord is concreet geworden, concreet in een mensenkind. Zoals het door God gesproken woord al eerder gestalte heeft gekregen in de schepping. Zoals het verder gestalte heeft gekregen in de Tora, de 'Tien Woorden ten leven'. Gods leven, Gods licht, in de alledaagse mensenwereld, waar mensen erop gewezen moeten worden dat ze elkaar niet naar het leven mogen staan. Is dat niet shockerend, ongelooflijk.

Heel de geschiedenis door zijn er mensen geweest die niet hebben willen geloven dat het heilige, de Eeuwige, zo menselijk, zo lichamelijk is geworden. Dat kon toch niet waar zijn? Dat is schijn. Maar steeds weer keerde men terug naar de overtuiging, dat het werkelijkheid is. De menswording werd door Franciscus weer opnieuw verbeeld in de Kerststal. Hij was gefascineerd door de in Jezus van Nazaret mens geworden God. Een God die de menselijke sterfelijkheid en gebrokenheid niet verafschuwde en daardoor in de mens aan het woord kan komen.

Het woord is vlees geworden.

In het sterfelijke, in het vergankelijke komt God aan het licht. In het sterfelijke in het vergankelijke heeft God zijn ziel gelegd. In deze concrete mens, dit kind van Betlehem, komt God aan het licht. Spreekt God zich bijzonder uit. De evangelist wil ons ervan doordringen dat in het spreken en doen van Jezus God aan het Woord komt. In zijn leven kunnen we zien wat het is om vrij en bevrijd te zijn van oordeel en vooroordeel. Van alles wat ons gevangen houdt in menselijk opzicht.

Dat licht van God, dit woord van God, wordt concreet in deze mens van vlees en bloed. Het is bijna niet voorstelbaar. Maar als je het tot je door laat dringen, kun je er warm van worden. Zoals we dat hoorden bij de profeet Jesaja, die vol vreugde meldt dat er iets nieuws gaat gebeuren. Een redding die niemand kan ontgaan en door de hele wereld kan worden aanschouwd.

Dit Licht aannemen, betekent nogal wat voor ons.

Laat dit Licht van bevrijding, van verlossing, van heil voor ieder mens op onze wereld, maar op je inwerken. Dan ontstaat er een bron van kracht en energie, een bron van leven, die over alle grenzen heengaat. Dan worden we warm van die grote God, die ons vooruit wil stuwten, over onze enge grenzen heen, die in ons aan het licht wil komen.

Dit Licht reikt tot diep in de duisternis of heft zelfs de duisternis op. Door dit Licht mogen we ons laten leiden op nieuwe wegen. Weg uit onze angst en bezorgdheid om eigen heil en geluk, weg uit onze bekrompenheid en onderworpenheid, weg uit onvrede en ongerechtigheid. Het gaat om dat koninkrijk van God, waar mensen elkaars zusters en broeders zijn. Laat je leiden door dit Licht.

Dit Licht helpt ons om over enge grenzen heen te kijken. Helpt ons bij het zoeken naar het licht in anderen. Het helpt ons te geloven dat uiteindelijk het Licht van God nooit zal doven. Dit Licht mogen we met ons meedragen en doorgeven. Dit is het Licht van een bevrijdende God.

Dit Licht kun je alleen maar ontvangen.

Het wonderlijke is misschien wel, dat je dit licht pas goed kunt zien, wanneer je ruimte geeft aan al wat kwetsbaar en sterfelijk is. Niet in geweldige tekenen aan de hemel. Wanneer je naar dit Licht in de ander op zoek gaat, wanneer je je durft te laten leiden door dit Licht, zul je het vinden waar je het niet verwacht. Gods Licht schijnt overal waar mensen het woord vlees laten worden. In praktijk brengen wat het evangelie van ons vraagt. Hun voeten op de weg naar vrede zetten.

Een paar uit de Bijbel gescheurde teksten brachten voor mij de hemel concreter op aarde, dan welke andere mooie kerstvoorstellingen dan ook.

Archibald van Wieringen, *inleiding*
Frans Gerritsma OFM, *preekvoorbeeld*

De viering van de liturgie is geen actualiteitenprogramma. De preek is geen beschouwing over 'de toestand in de wereld', maar kan toch ook moeilijk in onverstoorbare gelijkmoedigheid voorbijgaan aan de verschrikkingen die over de wereld gaan. Dat is echter wel het beeld dat Theo Salemink & Marcel Poorthuis schetsen in *Een donkere spiegel, Nederlandse katholieken over joden, 1870-2005*, Valkhof 2005. Aan de preken die zij onderzochten was nauwelijks af te lezen dat de synagogen brandden, de joden op transport werden gesteld, er een Holocaust gaande was.

Hoe verhoudt de preek zich tot de actualiteit? Niet volgend, de predikant is geen journalist. Ook niet beschouwend, de predikant is geen commentator. De preek is verkondiging van de heilige Schrift, maar dat is niet het enige verhaal. De predikant heeft twee verhalen uit te leggen. Het verhaal van het goede boek en het verhaal van ons leven. Daarom houdt de preek het midden tussen een gesprek en een vertelling.

Wij worden aangesproken op wat ons te doen staat. Niet omdat een of ander ideaal ons dat dicteert, maar omdat God en de mensen dat van ons verlangen. En omdat wijzelf die mensen zijn, die dit behoeven, ook al gaat het ogenschijnlijk ons niet aan. Die anderen zijn als wij: 'Liefhebben zul je de Heer je God, vanuit heel je hart, met heel je ziel, met al je kracht en met heel je verstand, en je naaste aan jou gelijk!' (Luc. 10,27).

Ons eigen leven is niet zoveel anders dan wat het goede boek vertelt. Ook ons eigen leven ervaren we als een verhaal. En we vertellen het duizend maal – en steeds weer anders – om het verhaal weer kloppend te krijgen. Soms lukt dat niet: het verhaal is vastgelopen, het is blijven steken in schande, schaamte, schade en schuld. Dan moeten we dus weer overnieuw beginnen en proberen het verhaal weer vlot te trekken, soms geholpen door een goede vraag die een andere verhaallijn mogelijk maakt.

De preek is gesprek en verhaal beide. Als gesprek stelt de preek ons zulke vragen. Als verhaal vertelt de preek ons een plot dat ook in ons eigen verhaal mogelijkheden biedt.

Waar haalt de predikant zo'n plot vandaan? Dat heeft hij niet van zichzelf. Dat leest hij ook niet in het goede boek. Dat haalt hij uit de krant. Meestal niet van de voorpagina maar verderop, daar waar de interviews staan. Preekvoorbereiding is niet alleen een exegetisch ambacht, het is net zo goed de discipline om de krant te lezen en dat wat je treft te bewaren. Er een voorraadjie van aan te leggen.

Het Woord is immers vlees geworden? Dan zul je het aan mensen van vlees en bloed kunnen aflezen. En dat vlees kan weer Woord worden. Daar moet de preek het van hebben.

Besproken perikopen in de 83^e jaargang (2011)

Oude Testament

Gen. 1,1-2,2	133
Gen. 2,7-9; 3,1-7	84
Gen. 12,1-4a	89
Ex. 12,1-8.11-14	122
Ex. 14,15-15,1	134
Ex. 17,3-7	95
Ex. 22,20-26	307
Ex. 34,4b-6.8-9	191
Lev. 19,1-12.17-18	61
Num. 6,22-27	18
Deut. 8,2-3.14b-16a	197
Deut. 11,18.26-28.32	75
1 Sam. 16,1b.6-7.10-13a	100
2 Sam. 7,1-5.8b-11.16	
1 Kon. 3,5.7-12	224
1 Kon. 19,9a.11-13a	235
Ps. 15	116
Ps. 22	112
Ps. 23	296
Ps. 31	128
Ps. 33	89
Ps. 72	25
Ps. 98	
Spr. 31,10-13.19-20.30-31	
Wijsh. 6,12-16	
Wijsh. 12,13.16-19	218
Sir. 15,16-21	56
Sir. 27,30-28,7	270
Jes. 5,1-7	285
Jes. 8,23b-9,3	40
Jes. 9,1-6	
Jes. 22,19-23	249
Jes. 25,6a.7-9	
Jes. 25,6-10a	296

Jes. 40,1-5.9-11	
Jes. 42,1-4.6-7	28
Jes. 45,1.4-6	301
Jes. 49,3.5-6	34
Jes. 49,14-15	66
Jes. 50,4-7	111
Jes. 52,7-10	
Jes. 52,13-53,12	127
Jes. 55,1-3	231
Jes. 55,6-9	274
Jes. 55,10-11	212
Jes. 56,1.6-7	239
Jes. 58,7-10	51
Jes. 60,1-6	24
Jes. 61,1-2a.10-11	
Jes. 63,16b-17.19b; 64,3b-7	

Jer. 20,7-9	255
-------------	-----

Ezech. 18,25-28	279
Ezech. 33,7-9	264
Ezech. 34,11-12.15-17	
Ezech. 37,12-14	106

Joël 2,12-18	79
--------------	----

Sef. 2,3; 3,12-13	46
-------------------	----

Zach. 9,9-10	209
--------------	-----

Mal. 1,14b-2,2b.8-10	313
----------------------	-----

Nieuwe Testament

Mat. 2,1-12	23
Mat. 3,13-17	29
Mat. 4,1-11	86
Mat. 4,12-(17)23	41
Mat. 5,1-12a	
Mat. 5,1-12a	46
Mat. 5,13-16	52
Mat. 5,17-37	57
Mat. 5,38-48	61
Mat. 6,1-6.16-18	80
Mat. 6,24-34	66
Mat. 7,21-27	76
Mat. 11,25-30	207, 292
Mat. 13,1-(9)23	213
Mat. 13,24-(30)43	220
Mat. 13,44-(46)52	228
Mat. 14,13-21	231

Mat. 14,22-33	235
Mat. 15,21-28	240
Mat. 16,13-20	250
Mat. 16,21-27	256
Mat. 17,1-9	90
Mat. 18,15-20	265
Mat. 18,15-22	117
Mat. 18,21-35	271
Mat. 20,1-16a	274
Mat. 21,1-11	111
Mat. 21,28-32	280
Mat. 21,33-43	285
Mat. 22,1-(10)14	297
Mat. 22,15-21	302
Mat. 22,34-40	309
Mat. 23,1-12	314
Mat. 25,1-13	
Mat. 25,14-(15.19-20)30	
Mat. 25,31-46	
Mat. 26,14–27,66	113
Mat. 28,1-10	134
Mat. 28,16-20	173
Mar. 1,1-8	
Mar. 13,33-37	
Luc. 1,26-38	
Luc. 1,39-56	245
Luc. 1,46-50.53-54	
Luc. 2,1-14	
Luc. 2,16-21	19
Luc. 23,44-46.50.52-53; 24,1-6a	
Luc. 24,13-35	152
Joh. 1,1(-5.9-14)-18	
Joh. 1,6-8.19-28	
Joh. 1,29-34	35
Joh. 3,16-18	193
Joh. 4,5-42	96
Joh. 6,51-58	198
Joh. 9,1-41	101
Joh 10,1-10	157
Joh. 11,1-45	107
Joh. 13,1-15	123
Joh. 14,1-12	163
Joh. 14,15-21	168
Joh. 17,1-11a	178
Joh. 18,1–19,42	129
Joh. 20,1-9	139
Joh. 20,19-23	187
Joh. 20,19-31	148

Hand. 1,1-11	173	
Hand. 1,12-14	178	
Hand. 2,1-11	185	
Hand. 2,14.22-33	152	
Hand. 2,14a.36-41	156	
Hand. 2,41-47	147	
Hand. 6,1-7	161	
Hand. 8,5-8.14-17	166	
Hand. 10,34a.37-43	138	
Rom. 8,8-11	106	
Rom. 16,25-27		
1 Kor. 11,23-26	123	
1 Kor. 12,3b-7.12-13	185	
1 Kor. 15,20-26	245	
2 Kor. 5,20-6,2	80	
Gal. 4,4-7	18	
Gal. 6,14-18	292	
Ef. 1,17-23	173	
Ef. 3,2-3a.5-6	25	
Fil. 2,6-11	112	
Kol. 3,1-4	139	
1 Tess. 5,16-24		
2 Tim. 1,8b-10	89	
Tit. 2,11-14		
Heb. 1,1-6		
1 Petr. 2,4-9	162	
1 Petr. 2,20b-25	156	
1 Petr. 3,15-18	169	
1 Petrus 4,13-16	179	
2 Petr. 3,8-14		
1 Joh. 3,1-3		
Apok. 7,2-4.9-14		
Apok. 11,19a; 12,1.3-6a.10a	244	